

Rechtskrondig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs: 600 F per jaar

Postchekrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie: Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Justitiestraat 21, Antwerpen

De motiveringsplicht in het recht van de Europese Gemeenschappen

Inleiding.

1. Het Hof van Justitie der Europese Gemeenschappen verzekert de eerbiediging van het recht bij de uitlegging en toepassing van de verdragen tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (E.G.K.S.), de Europese Economische Gemeenschap (E.E.G.) en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (E.G.A.) (1). Daartoe is het o.a. bevoegd om de wettigheid na te gaan van de rechtshandelingen der Gemeenschapsinstellingen.

De aanduiding van de rechtshandelingen die door middel van een *beroep tot nietigverklaring* bij het Hof kunnen worden aangevochten, zomede van de rechtssubjecten die een zodanig beroep mogen instellen, is niet dezelfde in het E.G.K.S.-verdrag enerzijds, en in de E.E.G.- en E.G.A.-verdragen anderzijds, doch in de drie verdragen zijn de *gronden* waarop een beroep tot nietigverklaring kan worden ingesteld dezelfde, met name: onbevoegdheid, schending van wezenlijke vormvoorschriften, schending van het Verdrag of van enige uitvoeringsregeling daarvan, en misbruik van bevoegdheid.

2. De grond *schending van wezenlijke vormvoorschriften* wordt niet nader bepaald of omschreven in de betrokken verdragen, zodat het Hof van Justitie de taak op zich heeft moeten nemen de inhoud ervan vast te leggen.

Worden aldus geacht tot de wezenlijke vormvoorschriften te behoren, alle *vormvoorschriften waarvan de schending de definitieve inhoud van de bestreden rechtshandeling mogelijks beïnvloed heeft* (2). Dit zijn bv.:

— het vereiste de betrokken partijen vooraf te horen, of hen de gelegenheid te geven opmerkingen te maken (3);

— het vereiste, voor de overheid die een rechtshandeling stelt, voorafgaandelijk het advies van een andere overheid in te winnen (4);

— het vereiste, voor de overheid die de rechtshandeling stelt, zich de medewerking te verzekeren van een andere overheid (5);

— de verplichting de rechtshandeling met redenen te omkleden, d.w.z. te motiveren (6).

3. Hierna gaat de aandacht uitsluitend naar de verplichting sommige rechtshandelingen te motiveren.

Aldus zal men, aan de hand van de rechtspraak van het Hof en van de conclusies van zijn Advocaten-Generaal, de *grondslagen* van de motiveringsplicht, haar *inhoud* (formeel en materiële vereisten) en de *sanctie* van een gebrek aan motivering, bespreken. In verband met de inhoud van de motiveringsplicht zal het ook noodzakelijk zijn enkele beschouwingen te wijden aan de wijze waarop het Hof *economische feiten en omstandigheden* beoordeelt, die door een Gemeenschapsinstelling worden vastgesteld en ingeroepen.

I. De grondslagen van de motiveringsplicht.

A. De rechtshandelingen die moeten gemotiveerd zijn.

4. Krachtens art. 15 van het E.G.K.S.-verdrag moeten beschikkingen, aanbevelingen en adviezen van de Hoge Autoriteit met redenen omkleed zijn. Beschikkingen zijn verbindend in al hun onderdelen. Aanbevelingen zijn verbindend t.a.v. de daarin gestelde doeleinden doch laten degenen, tot wie zij zijn gericht, de keuze van de middelen ter bereiking daarvan. Adviezen zijn niet verbindend. Op te merken valt dat, anders dan voor de E.E.G. en E.G.A.-verdragen, de motiveringsplicht zich niet uitstrekt tot de rechtshandelingen van de Raad van Ministers van de E.G.K.S. (7).

In het E.E.G.-verdrag (art. 190) en in het E.G.A.-verdrag (art. 162) wordt bepaald dat de verordeningen, richtlijnen en beschikkingen van de Raad van Ministers en van de Commissie met redenen omkleed moeten zijn. Een verordening heeft een algemene strekking, is verbindend in al haar onderdelen, en is rechtstreeks toepasselijk in elke Lid-Staat. Een richtlijn is verbindend t.a.v. het te bereiken resultaat voor elke Lid-Staat waarvoor zij bestemd is, doch aan de nationale instanties wordt de bevoegdheid gelaten vorm en middelen te kiezen. Beschikkingen zijn verbindend in al haar onderdelen voor degenen tot wie zij uitdrukkelijk zijn gericht. Anders dan in het E.G.K.S.-verdrag, moeten niet-verbindende handelingen (zoals aanbevelingen en adviezen) niet worden gemotiveerd.

5. Het E.G.K.S.-verdrag en de E.E.G. en E.G.A.-verdragen gebruiken een *uiteenlopende terminologie* ter aanduiding van de rechtshandelingen der Gemeenschapsinstellingen. «Verordeningen» in het E.E.G. en E.G.A.-recht stemmen overeen met «algemene beschikkingen» in het E.G.K.S.-recht (8), terwijl «beschikkingen» in het E.E.G. en E.G.A.-recht de tegenhanger zijn van «individuele beschikkingen» in het E.G.K.S.-recht (9). Waar in het E.G.K.S.-recht sprake is van een «aanbeveling», heeft men het, in de E.E.G.- en E.G.A.-verdragen, over een «richtlijn» (10).

Binnen deze perken geldt de door het Hof in verband met het E.G.K.S.-recht verstrekte uitlegging en toepassing van de motiveringsplicht ook voor de overeenkomstige verplichting in de verdragen van Rome. De tekst van deze verdragen biedt immers — aldus Advocaat-Generaal Roemer — geen aanknopingspunt om, op het gebied van de E.E.G. en de E.G.A., een andere maatstaf aan te leggen dan voor het E.G.K.S.-verdrag (11).

6. Hierbij dient te worden opgemerkt dat voor elk artikel, als *onderdeel van een complexe rechtshandeling*, geen zelfstandige en uitputtende motivering nodig is. Het volstaat dat een voldoende motivering volgt uit het onderlinge verband van alle overwegingen, waarop voor een zodanige rechtshandeling een beroep werd gedaan (12). Zo ook zal men, in verband met een *algemene beschikking (verordening)*, niet een afzonderlijke motivering voor elke bepaling vereisen, althans wanneer deze bepalingen duidelijk zijn en zonder meer aansluiten bij het geheel (13).

7. Art. 35 van het E.G.K.S.-verdrag richt een *beroep wegens nalaten in (recours en carence)* (14). Indien de Hoge Autoriteit overeenkomstig de bepalingen van het Verdrag of van zijn uitvoeringsvoorschriften gehouden is (15) een beschikking te geven of een aanbeveling te doen, en zich niet aan deze verplichting houdt, dan zijn, al naar het geval zich voordoet, de Lid-Staten, de Raad van Ministers of de ondernemingen bevoegd zich tot haar te wenden. Indien na een termijn van twee maanden, de Hoge Autoriteit geen beschikking heeft gegeven of geen aanbeveling heeft gedaan, dan kan bij het Hof in beroep worden gekomen tegen de stilzwijgende weigering die in dit nalaten is besloten.

Welnu, in de zaak *Groupement des industries sidérurgiques luxembourgeoises* maakten de eisers aan de Hoge Autoriteit het verwijt nagelaten te hebben tegen een Lid-Staat krachtens art. 88 van het E.G.K.S.-verdrag (16) op te treden. De stilzwijgende weigering van de Hoge Autoriteit, ze betoogden ze, was nietig wegens schending van wezenlijke vormvoorschriften, daar zij niet steunde op enig kenbaar gemaakt motief. Dit standpunt kon het Hof evenwel niet bijtreden. Aan de tekst van art. 88 — besliste het (17) — kan geen steun worden ontleend voor de opvatting dat een motiveringsplicht bestaat t.a.v. een weigering om een in dat voorschrift bedoelde beschikking te geven.

Hoewel het Hof zich over deze aangelegenheid nog niet heeft uitgesproken, mag men veronderstellen dat een motivering wél vereist zou zijn, wanneer de *weigering uitdrukkelijk* geschildt (18).

8. Het Hof had ook reeds de gelegenheid de motiveringsplicht in verband met de toepassing van het *statuut van het personeel* der Gemeenschappen (19) nader te bepalen.

Art. 25 van dit Statuut schrijft voor dat elk besluit overeenkomstig het Statuut t.a.v. een ambtenaar geno-

men schriftelijk te zijner kennis moet worden gebracht, en dat iedere voor hem *nadelige beslissing* met redenen moet zijn omkleed.

Het Hof moest zich in dit verband over de volgende vraag uitspreken. Een *bevorderingsbesluit* ten gunste van een gegeven kandidaat is ongetwijfeld een «nadelige beslissing» voor de niet-gepromoveerde kandidaat; dient men hieruit af te leiden dat art. 25 van het Statuut een motiveringsplicht oplegt in verband met bevorderingsbeschikkingen?

In navolging van Advocaat-Generaal Lagrange (20), beantwoordt het Hof deze vraag ontkennend, op grond van de overweging dat «de aan de waardering ten grondslag liggende elementen verband houden niet alleen met de bekwaamheid der betrokkenen, doch ook met hun karakter, hun gedrag en hun gehele persoonlijkheid en derhalve *weinig geschikt zijn om te worden neergelegd in een motivering welke overigens voor de afgewezen kandidaten nadelige gevolgen met zich zou kunnen brengen*» (21).

9. Vermits bevorderingsbesluiten niet dienen te worden gemotiveerd, geldt hetzelfde voor een *besluit om niet door middel van bevordering in een vacature te voorzien*, welk besluit genomen is na onderzoek van de bevorderingsmogelijkheden (22). In voorkomend geval kan in de vacature worden voorzien door het inrichten van een *vergelijkend onderzoek*. Wanneer evenwel op grond van een zodanig onderzoek een ambtenaar wordt aangeworven, dan is de administratie niet verplicht haar besluit t.a.v. de afgewezen kandidaten te motiveren (23).

Ten slotte, aangezien bevorderingsbesluiten geen motivering behoeven, dan bestaat de motiveringsplicht *à fortiori* niet t.a.v. *voorstellen van een intern administratief orgaan*, dat slechts raadgevende bevoegdheden heeft in verband met bevorderingen (24).

B. Waarom motiveren?

10. In talrijke arresten heeft het Hof de betekenis van de motiveringsplicht nader belicht (25). Drie hoofdzakelijke aspecten worden aangevoerd.

a) Degenen tot wie een rechtshandeling gericht is, dienen te weten op welke concrete omstandigheden de Gemeenschapsinstelling de bepalingen van het verdrag heeft toegepast waarop zij de rechtshandeling doet steunen. M.a.w., *de partijen moeten worden in staat gesteld voor hun rechten op te komen en zich te verweren* (26).

b) In geval van betwisting moet het Hof kunnen onderzoeken of deze feiten juist zijn vastgesteld en of zij de toepassing van de aangehaalde verdragsteksten rechtvaardigen. M.a.w., *rechterlijke toetsing moet mogelijk zijn* (27).

c) In het arrest *Regering van de Bondsrepubliek Duitsland* van 4 juli 1963 voegt het Hof hieraan nog een derde reden toe, met name: de Lid-Staten en hun eventueel belanghebbende onderdanen moeten in staat worden gesteld na te gaan op welke wijze de Gemeenschapsinstelling het Verdrag heeft toegepast (28). Blijkbaar wordt hier hoofdzakelijk gedacht aan *politieke controle* en aan de druk van de *openbare mening*.

II. De inhoud van de motiveringsplicht.

11. Het Hof heeft er in een van zijn eerste arresten op gewezen dat in het E.G.K.S.-verdrag niet is aangegeven *hoeveel* de motiveringsplicht gaat, noch welke *vormen* hierbij in acht moeten worden genomen (29). Hetzelfde geldt, ten andere, voor de E.E.G.- en E.G.A.-

verdragen. Vandaar het groot belang van de rechtspreek op dit gebied.

Alleszins staat vast, aldus het Hof ⁽³⁰⁾, dat een bepaling die wezenlijke vormvoorschriften oplegt voor de geldigheid van bepaalde rechtshandelingen *eng* moet worden uitgelegd.

Hierna zal men, in verband met de inhoud van de motiveringsplicht, een onderscheid maken tussen:

- A. de *formele vereisten*, en
- B. de *materiële vereisten*,
- C. waarbij men ook zal dienen te onderzoeken hoe het Hof de *economische feiten en omstandigheden*, die in een motivering worden aangehaald, beoordeelt.

A. Formele vereisten.

12. Eerst dient buiten twijfel te worden gesteld dat de *motieven onafscheidelijk deel uitmaken van de rechtshandeling* zelf. Zij zijn niet los van de rechtshandeling die zij dragen, en vormen derhalve geen «*acte détachable*», waartegen een afzonderlijk beroep zou kunnen worden ingesteld ⁽³¹⁾.

13. In talrijke arresten heeft het Hof de belangrijke vraag van *motivering door verwijzing* behandeld. Uit deze arresten kunnen de volgende aanduidingen worden gehaald.

a) Met de enkele verwijzing naar *rechtshandelingen van oudere datum* is niet voldaan aan de motiveringsplicht ⁽³²⁾.

b) Wordt evenwel verwezen naar *eerder uitgevaardigde algemene regels*, en vastgesteld dat deze regels op het onderwerpelijke geval van toepassing zijn, dan is er een voldoende motivering ⁽³³⁾.

c) Dit zou ook het geval zijn — aldus Advocaat-Generaal Roemer ⁽³⁴⁾ — wanneer door de Gemeenschapsinstelling wordt verwezen naar een *constante bestuursprudentie*.

d) Wanneer een *reeks opeenvolgende beschikkingen dezelfde materie betreffen*, dan wordt voldaan aan de motiveringsplicht wanneer in elke beschikking wordt verwezen naar de overwegingen van duurzame en algemene aard van de oorspronkelijke beschikking ⁽³⁵⁾.

e) Art. 25, lid 1, van het *Statuut van het personeel* bepaalt dat de adviezen van de door dit Statuut ingerichte *Integratiecommissie* met redenen moeten omkleed zijn. In het geval *De Greef t. E.E.G.-Commissie* werd van deze regel een interessante toepassing gemaakt.

De chef van een ambtenaar had in een rapport over diens beroepsbekwaamheid enkele tekorten belicht (gebrek aan plichtsbesef en nauwgezetheid), doch de eindconclusie van het rapport was gunstig voor de ambtenaar. De Integratiecommissie volstond ermee naar dit rapport te verwijzen, doch haar uiteindelijk advies betreffende de beroepsbekwaamheid van de ambtenaar was ongunstig. Mocht men voorhouden — zoals de betrokken ambtenaar het deed — dat de Integratiecommissie, die een *ongunstig* advies had gegeven op grond van een verwijzing naar een *gunstig* rapport van de dienstchef, hierdoor de motiveringsplicht had geschonden? Neen, meende Advocaat-Generaal Roemer, omdat de beslissende gronden voor het geven van een negatief advies door de Integratiecommissie, reeds te vinden waren in het rapport van de chef van de ambtenaar ⁽³⁶⁾. In zijn arrest trad het Hof dit standpunt bij ⁽³⁷⁾.

14. Een motivering mag *beknopt* zijn, mits de inhoud

der rechtshandeling duidelijk, terzake dienend en niet-teenstrijdig is ⁽³⁸⁾.

15. Een beschikking, door de Hoge Autoriteit aan een onderneming gericht, was onvoldoende gemotiveerd. Nadien liet de Hoge Autoriteit evenwel aan de betrokken onderneming een brief geworden, die ten andere in het Publikatieblad werd bekendgemaakt, en waarin ditmaal een uitdrukkelijke motivering van de beschikking werd gegeven.

Voldeed deze «*motivering achteraf*» aan de door het Verdrag opgelegde motiveringsplicht? Advocaat-Generaal Lagrange gaf toe dat wellicht een vormgebrek aanwezig was, doch hij meende niet dat dit een «*wezenlijk*» vormgebrek was, vermits de verzoekster sindsdien de motivering van de Hoge Autoriteit had leren kennen, en alle gelegenheid had gevonden om deze in de loop van de procedure te bespreken ⁽³⁹⁾. Spijtig genoeg had het Hof zich nopens deze interessante vraag niet uit te spreken, aangezien het beroep niet-ontvankelijk werd verklaard.

B. Materiële vereisten.

16. Om aan de motiveringsplicht te voldoen moet de Gemeenschapsinstelling de *feiten* waarop de rechtshandeling berust, en de *overwegingen* die voor het nemen van de rechtshandeling van doorslaggevende betekenis zijn geweest, vermelden. M.a.w., de *redenen van feitelijke en juridische aard* die tot de rechtshandeling hebben geleid moeten ondubbelzinnig en volledig tot uitdrukking komen ⁽⁴⁰⁾. In de motivering moet men derhalve de wezenlijke bestanddelen van de gedachten-gang van de Gemeenschapsinstelling terugvinden ⁽⁴¹⁾, zodat toetsing en rechterlijke controle mogelijk worden ⁽⁴²⁾.

17. Het is niet noodzakelijk dat de *rechtsopvatting* die een bepaalde maatregel motiveert juist zij, wanneer zij maar met de genomen beslissing *logisch* overeenstemt ⁽⁴³⁾. De vraag naar de juistheid in rechte en de werkelijkheid in feite der omstandigheden die als motieven worden ingeroepen, vormt een middel van schending van de rechtsregel, en niet van een wezenlijk vormvoorschrift ⁽⁴⁴⁾.

In dit verband mag ook worden vermeld dat de motivering *geenszins* op een *juridisch advies* dient te gelijken ⁽⁴⁵⁾. De Gemeenschapsinstelling mag volstaan met een beoordeling van het onderwerpelijke concreet geval en met een positieve uiteenzetting van haar interpretatie van het verdrag. Zij is niet gehouden andere mogelijke interpretaties te weerleggen of af te wijzen, en het ligt niet op haar weg algemene theorieën te ontwikkelen omtrent de vraagstukken die het onderwerp van het verdrag uitmaken ⁽⁴⁶⁾.

Evenmin is in de motivering een bespreking vereist van alle denkbare bezwaren die tegen een rechtshandeling zouden kunnen worden aangevoerd ⁽⁴⁷⁾.

Wanneer, anderzijds, aan de Gemeenschapsinstelling wordt verweten dat ze, bij het nemen van een rechtshandeling, geen andere elementen heeft in aanmerking genomen, die tot een andersluidende rechtshandeling konden leiden, dan meent het Hof dat deze grief *niet de motivering aantast*, doch tot het onderzoek van de rechtshandeling *ten gronde* behoort ⁽⁴⁸⁾.

18. De *aard* en de *omvang* van de motivering hangen af van talrijke factoren, zoals bv. het voorwerp van de rechtshandeling ⁽⁴⁹⁾, de identiteit van de bestemming der rechtshandeling ⁽⁵⁰⁾, of nog: de aard van de rechtshandeling ⁽⁵¹⁾.

Enkele voorbeelden zullen aantonen hoe de aard en het voorwerp van een rechtshandeling van beslissend belang kunnen zijn voor de materiële inhoud van de motivering.

a) Beslissingen die ondernemingen met een *schuld* belasten moeten een nauwkeurige en gedetailleerde afrekening bevatten van alle afzonderlijke posten der schuldvordering, aangezien slechts een zodanige berekening een rechterlijke controle mogelijk maakt (52). De motivering moet een duidelijk inzicht geven in de berekening en de samenstelling van het gevorderd bedrag (53). Wanneer een verdragsregel een *forfaitaire schatting* toelaat, moet niet alleen naar die tekst worden verwezen, doch de rechtshandeling moet ook uitdrukkelijk vermelden dat de gevorderde bedragen op een schatting berusten; de debiteur moet immers in de gelegenheid worden gesteld kennis te nemen van de wijze waarop zijn schuld wordt berekend (54). Dit betekent evenwel niet dat de Gemeenschapsinstelling gehouden is een gedetailleerde verklaring van haar schatting te geven, en evenmin dat ze daarbij de boekhoudkundige gegevens en de technische analyses waarop die schatting berust moet weergeven (55).

b) Wanneer aan een onderneming een straf, bv. een *boete*, wordt opgelegd, dan is een zeer nauwkeurige motivering vereist, wil men vermijden dat bij de betrokkenen de indruk ontstaat dat de boete willekeurig is vastgesteld (56).

c) Een beschikking waardoor wordt geweigerd een bestaande *onthefing*, bv. op het gebied van het *kartelrecht*, te verlengen, moet op een bijzonder zorgvuldige wijze worden gemotiveerd (57). De Gemeenschapsinstelling moet met name uiteenzetten in hoeverre aan de in het verdrag bedoelde voorwaarden niet langer wordt voldaan, en zij moet aangeven welke veranderingen in de omstandigheden zich hebben voorgedaan, ten gevolge waarvan een kartel niet meer zou beantwoorden aan de voor de ontheffing gestelde voorwaarden, dan wel de gevolgen dier verandering welke met de voor het verlenen van de ontheffing vereiste voorwaarden strijdig zijn (58).

d) Men weet dat, krachtens art. 65, lid twee, van het E.G.K.S.-verdrag een *verbodsontheffing* t.a.v. een verboden *kartel* slechts mag worden verleend, indien dit kartel aan bepaalde voorwaarden voldoet. Het betrokken kartel moet o.a. «onmisbaar» zijn voor het bereiken van een aantal gunstige doelstellingen (bijdragen tot een duidelijke verbetering van de productie of de verdeling), en het mag niet «van meer beperkende aard» zijn dan voor het doel van de overeenkomst noodzakelijk is. De Hoge Autoriteit is evenwel niet verplicht voor elk beding op zichzelf uiteen te zetten waarom het aan deze voorwaarde beantwoordt. Het is voldoende wanneer de Hoge Autoriteit aanduidt dat uit de betekenis en de strekking van de onderscheiden bedingen in het verband van de gehele overeenkomst blijkt dat deze voorwaarde is vervuld (59). Daarom is het voldoende dat de gegeven verbodsontheffingen alleen de hoofdpunten der overeenkomsten, waarop ze betrekking hebben, vermelden (60). Dit brengt ook mede dat de overeenkomsten en besluiten, ten aanzien waarvan een verbodsontheffing is verleend, niet volledig moeten worden gepubliceerd (61), en dat een overzicht voldoende is wanneer maar aan de hand daarvan kan worden beantwoord of het kartel in wezen al dan niet strijdig is met de eisen van het verdrag.

19. Dat de aard en het voorwerp van een rechtshandeling een overwegende rol spelen, moge blijken uit een recent arrest van het Hof van Justitie, inzake

Firma C. Schwarze t. Einfuhrstelle für Getreide und Futtermittel (prejudiciële beslissing) (62).

De zaak betrof de toepassing van Verordening nr. 19 van de Raad van Ministers van de E.E.G., houdende de geleidelijke totstandbrenging van een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector granen (63). Krachtens deze verordening, en de toepassingsverordeningen, is de *E.E.G.-Commissie bevoegd om*, door middel van een beschikking, *algemeen-geldende franco-grensprijzen te bepalen*, op grond van de overeenkomstige prijzen die door de marktdeelnemers worden gevraagd.

De vraag was welke eisen mogen worden gesteld inzake de motivering van zodanige beschikkingen.

Advocaat-Generaal Gand verdedigde de opvatting dat de inhoud van de motiveringsplicht telkens moet worden aangepast aan de veelal zeer verschillende aard van de rechtshandelingen der Gemeenschapsinstellingen, en dat de vereisten niet noodzakelijk dezelfde zijn voor verordeningen, individuele handelingen, beschikkingen betreffende de positie van een ambtenaar, beschikkingen op economisch gebied, machtigingen van allerlei aard, enz. Hierbij dienen de vereisten aangepast te zijn aan de doelstelling van de betrokken handeling. In dit verband beklemtoonde de Advocaat-Generaal dat, in het onderwerpelijke geval, de Commissie binnen een kort tijdsbestek een zeer groot aantal prijzen dient vast te stellen, waardoor het niet mogelijk is in de beschikkingen zelf de noteringen op te nemen waarop die prijzen zijn gebaseerd (64), en dat *feitelijke omstandigheden* (tijdsbestek, eerbiediging van bedrijfsgeheim) *zich* in het gegeven geval *verzetten tegen een volledige motivering van elke door de beschikking vastgestelde franco-grensprijs* (65).

Het Hof aanvaardde deze zienswijze van de Advocaat-Generaal, en besliste dat het geven van een *specifieke motivering* voor honderde vast te stellen prijzen onverenigbaar zou zijn met een redelijke toepassing van het door Verordening nr. 19 ingerichte stelsel; de voorbereiding en de redactie van een zodanige motivering zou zoveel tijd vorderen dat de prijsbepaling op het ogenblik van haar bekendmaking wellicht reeds gedeeltelijk verouderd zou zijn. Het Hof meende dat de mate van nauwkeurigheid waarmee zodanige prijsbepaling moet worden gemotiveerd afhankelijk is van hetgeen *feitelijk mogelijk* is en van de *geldende technische eisen*, alsmede van de voor de totstandkoming van de beschikking gestelde *termijn*. De motivering is in een zodanig geval voldoende wanneer een *terzake kundige belanghebbende* zich een beeld kan vormen van de aard en de waardering van de gegevens waarop de prijsbepaling berust (66). Het Hof vereist evenwel dat aan de betrokken partijen de *precieze technische gegevens* worden verstrekt, wanneer de door de Commissie vastgestelde franco-grensprijzen voor de bevoegde rechter worden betwist (67).

Dit arrest, dat een bijzonder soepele interpretatie van de motiveringsplicht huldigt, heeft in de rechtsleer een bepaalde deining veroorzaakt (68).

20. Dient een bijzonder nauwkeurige motivering te worden vereist voor quasi-legislatieve rechtshandelingen zoals *verordeningen*? De enen menen deze vraag bevestigend te moeten beantwoorden, te meer — zo houden zij voor (69) — daar een daadwerkelijke politieke controle van het Europees Parlement ontbreekt (70). Anderen daarentegen zijn voorstanders van een grotere soepelheid t.a.v. de vereiste motivering van algemeen toepasselijke maatregelen zoals *verordeningen* (71). De motivering van zodanige rechtshandelingen — schrijft Maas (72) — vervult vrijwel uitsluitend

een rol voor zover zij een politieke keuze rechtvaardigt en voorts een middel tot interpretatie kan zijn.

Het lijkt evenwel niet dat het Hof reeds de gelegenheid zou hebben gehad zich nopens deze vraag uit te spreken.

21. Soms wordt door het verdrag of door een uitvoeringsverordening voorgeschreven (73) dat de *ondernemingen inlichtingen dienen te verstrekken* aan een Gemeenschapsinstelling, en dat deze instelling bij de betrokken ondernemingen een *controle* van deze inlichtingen mag laten uitvoeren. Dienen evenwel de redenen te worden vermeld die een gegeven controle noodzakelijk maken? Neen — zo meent het Hof van Justitie (74) —, de rechtshandeling waardoor een controle wordt voorgeschreven is voldoende gemotiveerd wanneer wordt verwezen naar de taakvervulling van de betrokken Gemeenschapsinstelling en naar het doel waarvoor de inlichtingen bestemd zijn, al is de noodzakelijkheid van een controle niet heel duidelijk tot uitdrukking gebracht.

22. Het gebeurt dat bepaalde rechtshandelingen gemotiveerd zijn aan de hand van weinigzeggende *slagzinnen*, waarbij bv. het *openbaar belang* of het *voorhanden zijn van uitzonderlijke omstandigheden* wordt ingeroepen.

Het Hof meent niet dat hiermee aan de motiveringsplicht is voldaan.

Aldus besliste het dat de woorden «onder de huidige omstandigheden» niet kunnen geacht worden de essentialia te bevatten van de feitelijke vaststelling op grond waarvan een maatregel rechtens verantwoord is (75).

Advocaat-Generaal Lagrange staat niet minder kritisch t.a.v. de slagzin «met het oog op de uitzonderlijke omstandigheden» (76), terwijl Advocaat-Generaal Roemer in zijn conclusies bij de zaak *Regering van de Bondsrepubliek Duitsland* aan de E.E.G.-Commissie het verwijt richtte uitsluitend naar «terzake verkregen gegevens» te hebben verwezen, zonder maar één concreet gegeven te noemen, wanneer zij zich beroept op een zo gewichtig criterium als dat van «ernstige storingen» waarvan sprake is in art. 25, lid 3, van het E.E.G.-verdrag (77). Om in een zodanig geval aan de motiveringsplicht te voldoen, dienen de belangrijkste gevallen en feiten aangeduid te worden, die bij het nemen van de beschikking een beslissende rol hebben gespeeld, met name: inlichtingen omtrent de marktsituatie, de marktontwikkeling (evolutie van vraag en aanbod), het marktverloop gedurende verschillende jaren (78). In het besproken geval achtte het Hof deze motivering «onvoldoende, onnauwkeurig en tegenstrijdig» (79).

Een beroep op het «algemeen belang» — zonder nadere uiteenzetting — vindt al evenmin genade in de ogen van het Hof. Het arrest inzake *von Lachmüller, Pewrier & Ehrhardt* t. E.E.G.-Commissie geeft hiervan een interessant voorbeeld (80). Het Hof diende te beslissen of de rechtsband tussen de Gemeenschap en haar ambtenaren van publiekrechtelijke dan wel van privaatrechtelijke aard was. Indien tussen de ambtenaar en de Gemeenschap een privaatrechtelijke verhouding bestond, zou aan de dienstverhouding slechts een einde kunnen worden gesteld dan mits het geven van een voldoende opzegtermijn, en zonder dat enige motivering van het ontslag vereist was. Het Hof besliste evenwel dat de dienstverhouding van publiekrechtelijke aard was, en als zodanig onderworpen aan de algemene regels van het administratief recht (81). De dienstverhouding moest daarom verbroken worden «met uitsluiting van elke willekeur en om redenen van dienstbelang». Welnu, wanneer door de administratieve over-

heid een beroep wordt gedaan op het «openbaar belang» om een ontslagbeschikking te motiveren, dan moeten — aldus het Hof (82) — de redenen van «openbaar belang» zodanig nauwkeurig vermeld zijn dat de betrokken ambtenaar zich kan verweren, omdat hij zich anders in de onmogelijkheid bevindt na te gaan of zijn wettige belangen zijn geëerbiedigd of geschonden, en omdat voorts de rechterlijke controle op de wettigheid van de beschikking wordt bemoeilijkt (83).

23. Art. 61, a), van het E.G.K.S.-verdrag bepaalt dat de Hoge Autoriteit, onder sommige voorwaarden, maximum-prijzen mag voorschrijven «indien naar haar oordeel een dergelijke beschikking vereist is voor het bereiken van de in artikel 3 ... omschreven doelstellingen» (van de Gemeenschap). In de zaak *Regering van het Koninkrijk der Nederlanden* t. Hoge Autoriteit verweet verzoekster aan de Hoge Autoriteit dat ze in een gegeven prijsvaststellingsbeschikking de door haar beoogde doelstelling van de Gemeenschap niet nauwkeurig had aangeduid. Het Hof trad dit standpunt evenwel niet bij, omdat de beschikking — zonder weliswaar nauwkeurig aan te geven welke van de in art. 3 genoemde doelstellingen in het bijzonder werd nagestreefd — toch uitdrukkelijk verwees naar een toestand welke nadelig was voor de verwezenlijking van de in art. 3 genoemde doelstellingen, en wel t.a.v. de prijzen, de produktie en de werkgelegenheid (84).

24. Men weet (85) dat de Integratiecommissie, krachtens art. 25 van het *Statuut van het Personeel*, iedere voor een ambtenaar nadelige beslissing moet motiveren. Uit een constante rechtspraak van het Hof blijkt dat aan deze voorwaarde wordt voldaan, wanneer de Integratiecommissie verwijst naar de inlichtingen die ze heeft gebruikt en naar de gronden die zij bij het nemen van haar beslissing in aanmerking heeft genomen (86). Advocaat-Generaal Roemer voegt hieraan toe dat de Integratiecommissie niet moet uiteenzetten waarom van bepaalde bewijsmiddelen geen gebruik is gemaakt, en dat slechts die gronden moeten worden vermeld die naar de mening van de beslissende instantie haar standpunt dragen (87).

25. Naar de opvatting van Advocaat-Generaal Roemer kan een motivering voldoende zijn, zelfs indien een *nadere precisering* daarvan *mogelijk* is, op voorwaarde dat deze precisering reeds door een interpretatie van de considerans kon gevonden worden (88).

Men dient echter voorzichtig om te gaan met deze «interpretatiemogelijkheden». Dit wordt toegegeven door dezelfde Advocaat-Generaal, wanneer hij verklaart dat niet voldoet aan de motiveringsplicht «de vage aanduiding van de hoofdgedachten welke de beschikking bepalen en die in de loop van het proces nog zouden moeten worden aangevuld met nauwkeurige juridische en feitelijke gegevens» (89).

26. Hetgeen, daarentegen, *vanzelfsprekend* is, behoeft geen nadere motivering. Dit is alleszins het standpunt van Advocaat-Generaal Lagrange, die acht dat het *vanzelfsprekend* is dat de verbetering van de verdeling van steenkoolprodukten, die het gevolg is van het bestaan van een gemeenschappelijke verkoopsorganisatie (een kwestie waarover de Hoge Autoriteit zich in een aangevochten overweging uitspreekt), des te groter zal zijn naarmate de concentratie sterker is (90).

27. In de conclusies van Advocaat-Generaal Roemer bij de zaak *Regering van de Italiaanse Republiek* t.

Hoge Autoriteit wordt een belangwekkend onderzoek gewijd aan de vereisten inzake de motivering *wanneer de Gemeenschapsinstelling een eerder ingenomen standpunt wijzigt* (91).

Op 12 augustus 1958 had de Hoge Autoriteit aan enkele Lid-Staten een met redenen omkleed schrijven gericht nopens de toepassing van een verdragsvoorschrift in verband met het openbaar maken van schalen, vrachtprijzen en tariefbepalingen. Op 18 februari 1959 richtte ze evenwel aan de betrokken Staten een beschikking die, *hoewel ze berustte op dezelfde motivering als de brief van 12 augustus 1958, een heel ander standpunt inhield*. De regering van de Italiaanse Republiek verweet de Hoge Autoriteit dat ze, in haar beschikking, niet voldaan had aan de door het verdrag voorgeschreven motiveringsplicht.

Advocaat-Generaal Roemer trad de zienswijze van de verzoekster bij met de overweging dat «de Hoge Autoriteit ...gehouden (is) te verklaren wat de reden is van haar gewijzigde standpunt en waarom zij meent dat de aanvankelijk wél als geoorloofd beschouwde wijze van uitvoering van het verdrag niet meer kan worden aanvaard, onverschillig of de reden ligt op zuiver juridisch terrein dan wel dat deze moet worden gezocht in de conclusie waartoe zij op grond van opgedane ervaringen is gekomen» (92).

Het Hof had zich evenwel over deze aangelegenheid niet uit te spreken, vermits de aangevochten beschikking wegens schending van het verdrag werd vernietigd.

28. Art. 169 van het E.E.G.-verdrag voorziet voor een bijzondere procedure voor de gevallen waar een Lid-Staat een krachtens het verdrag op hem rustende verplichting niet is nagekomen. De Commissie moet o.a. een met redenen omkleed advies uitbrengen (93). In dit verband meent het Hof dat aan de motiveringsplicht is voldaan, indien het advies een duidelijke uiteenzetting bevat van de gronden die de Commissie tot de overtuiging hebben gebracht dat de betrokken Staat zijn verplichtingen niet is nagekomen (94).

29. Art. 29 van het E.E.G.-verdrag geeft de *richtlijnen* aan, waardoor de Commissie zich moet laten leiden bij de uitvoering van de verdragsbepalingen inzake de vaststelling van het gemeenschappelijk douane-tarief, terwijl art. 39 van hetzelfde verdrag de *doelstellingen* vermeldt die de Commissie voor de ogen moet houden bij de bepaling van het gemeenschappelijk landbouwbeleid.

Dient uit deze voorschriften te worden besloten dat de Commissie in de motivering van haar rechtshandelingen m.b.t. het douane-tarief en het gemeenschappelijk landbouwbeleid de richtlijnen, resp. doelstellingen, die voor het concrete geval van *geen* betekenis waren, nauwkeurig moet aanduiden? Neen — meent het Hof van Justitie (95) — en het voegt hieraan toe dat uit het stilzwijgen van de Commissie mag worden afgeleid dat zij de onvermeld gebleven richtlijnen, resp. doelstellingen, niet toepasselijk heeft geacht.

30. Tijdens *onderhandelingen* tussen particuliere ondernemingen en de Commissie gebeurt het soms dat deze met de onderhandelaars niet akkoord gaat nopens een *feitelijke* vraag, zoals bv. de onderlinge vervangbaarheid van verschillende producten. Wanneer de Commissie nadien betreffende deze aangelegenheid een rechtshandeling stelt — verklaart Advocaat-Generaal Roemer (96) — dan mag worden ver-

eist dat zij zich in haar motivering over deze delicate feitelijke vraag nauwkeurig zou uitspreken.

31. Krachtens talrijke bepalingen van de Europese verdragen beschikken de uitvoerende organen (Hoge Autoriteit of Commissie) over een niet onaanzienlijke *discretionaire bevoegdheid*. Het belang van een volledige rechterlijke toetsing neemt hierdoor toe, zodat uiteraard ook *strengere eisen inzake motivering* dienen te worden gesteld (97).

Nopens dit principieel vraagstuk koestert Advocaat-Generaal Lagrange evenwel een geheel andere opvatting. «De aan de motivering te stellen eisen — zo verklaart de Advocaat-Generaal (98) — zijn noodzakelijkerwijs beperkt indien de beschikking het gevolg is van de uitoefening van een in meerdere of mindere mate discretionaire bevoegdheid; het is dan voldoende, indien aan de hand van de motivering, althans op het eerste gezicht... kan worden vastgesteld dat de beschikking is genomen binnen het kader van een bepaalde bevoegdheid, overeenkomstig het algemeen belang en zonder willekeur».

Bebr (99) meent dat dit standpunt is ingegeven door de wens van Advocaat-Generaal Lagrange om, binnen de Gemeenschappen, de *scheiding der machten* te eerbiedigen, waardoor het Hof zich zou moeten onthouden van enige tussenkomst in het *beleid* van de overige Gemeenschapsinstellingen.

Dit vraagstuk vergt een grondig onderzoek. Daarom zal men thans nagaan hoe het Hof te werk gaat bij de beoordeling van de door de uitvoerende organen vastgestelde economische feiten en omstandigheden, die in een motivering worden ingeroepen.

C. Beoordeling van economische feiten en omstandigheden door het Hof.

32. Ten einde het vraagstuk scherp te stellen zal men zich beperken tot één enkel voorbeeld van de uitoefening van een *discretionair appreciatievermogen* door een Gemeenschapsinstelling.

Zoals men weet (100) kan de Hoge Autoriteit van de E.G.K.S., krachtens art. 65, lid twee, van het verdrag, een *onthefving* verlenen van het *kartelverbod*, dat door het eerste lid van ditzelfde voorschrift wordt uitgesproken, wanneer aan bepaalde *voorwaarden* is voldaan: de overeenkomst moet o.a. «onmisbaar» zijn voor het bereiken van bepaalde gunstige doelstellingen, en ze mag niet «van meer beperkende aard» zijn dan voor het doel van de overeenkomst noodzakelijk is. Een gelijkaardige bepaling treft men ook aan in art. 85, lid 3, van het E.E.G.-verdrag, waar het verlenen van een verbodsontheffing afhankelijk is gesteld o.a. van het vervullen der voorwaarde dat het verboden kartel geen beperkingen mag opleggen die niet «onmisbaar» zijn voor het bereiken van bepaalde gunstige doelstellingen (101).

Welnu, waneer is een beperking «onmisbaar»? Wanneer is ze niet «van meer beperkende aard dan noodzakelijk is»? De feitelijke vaststelling waartoe de Gemeenschapsinstelling dient over te gaan houdt een *waardering in van economische feiten en omstandigheden*, en de vraag is over welk *toetsingsrecht* het Hof beschikt om deze waardering, die in een motivering wordt ingeroepen, te controleren.

33. Wanneer men de rechtspraak van het Hof en de conclusies van zijn Advocaten-Generaal onderzoekt, stelt men vast dat er in dit verband *drie verschillende standpunten* werden ingenomen.

34. Reeds in zijn eerste arresten beperkt het Hof zich tot een onderzoek of de Gemeenschapsinstelling tot een feitelijke vaststelling is overgegaan en het resultaat daarvan op een duidelijke wijze uiteenzet. Zoja, dan wordt beslist dat aan de motiveringsplicht is voldaan. Dat het Hof een zodanige schroom vertoont om de door de Gemeenschapsinstelling vastgestelde economische feiten en omstandigheden op eigen houtje te gaan waarderen, kan mede worden uitgelegd door art. 33 van het E.G.K.S.-verdrag dat als volgt luidt: «Het onderzoek van het Hof mag geen betrekking hebben op een beoordeling van de economische toestand, die voortvloeit uit economische feiten of omstandigheden, tenzij de Hoge Autoriteit het verwijt wordt gemaakt dat zij haar bevoegdheden heeft misbruikt of de bepalingen van het verdrag klaarblijkelijk heeft miskend».

Voorbeelden van deze terughoudendheid vindt men in talrijke arresten.

In het arrest *Société métallurgique de Knutange t. Hoge Autoriteit* (102) besliste het Hof bv. dat zijn onderzoek zich niet kon uitstrekken tot de beoordeling van de doelmatigheid van een rechtshandeling der Hoge Autoriteit «aangezien daardoor de grenzen van de rechterlijke controle, welke het Hof op grond van het verdrag kan uitoefenen, zouden worden overschreden» (103). Eenzelfde standpunt treft men aan in een van de eerste arresten van het Hof, inzake *Regering van het Koninkrijk der Nederlanden t. Hoge Autoriteit* (104), alsmede in het arrest *Geitling* (105), waar het Hof, in verband met de toepassing van het E.G.K.S.-kartelrecht, zich beperkte tot de vaststelling dat de motivering van de aangevochten beschikking (waardoor een verbodsontheffing gedeeltelijk geweigerd werd) «de redenen — zowel van feitelijke als van juridische aard — welke tot de verwerping van de clause hebben geleid, ondubbelzinnig en volledig» tot uitdrukking bracht (106). Het Hof weigerde in te gaan op de economische feiten en omstandigheden die de Hoge Autoriteit tot de gedeeltelijke weigering van de verbodsontheffing hadden geleid. Wat meer is, in ditzelfde arrest *Geitling*, verklaart het Hof uitdrukkelijk dat het geen economische feiten en omstandigheden wil beoordelen, en dat het zich daarom beperkt tot een strikt juridische ontleding van het geschil (107).

Ook in verband met de rechterlijke toetsing van de toepassing van het *Statuut van het personeel* legt het Hof een grote terughoudendheid aan de dag, zoals blijkt uit een recent arrest van 8 juli 1965, waar het Hof besliste dat de beoordelingen van de Integratiecommissie een globaal waarde-oordeel inhouden, en dat het Hof niet het zijne in de plaats daarvan mag stellen. Het mag wél onderzoeken of de feiten, die door de Integratiecommissie worden aangevoerd, materieel juist zijn en naar redelijkheid verenigbaar zijn met bedoeld waarde-oordeel, maar verder reikt zijn toetsingsrecht niet (108).

Een gelijkaardig standpunt wordt gehuldigd door de Advocaten-Generaal bij het Hof.

In zijn conclusies bij het arrest *Wirtschaftsvereinigung Eisen- und Stahlindustrie* verklaart Advocaat-Generaal Lagrange dat een economische toestand op zijn minst zo verschillend kan worden beoordeeld dat de rechter niet de verantwoordelijkheid mag nemen zijn eigen waardering te stellen in de plaats van die van de uitvoerende macht. Niet alleen art. 33 (109) zou hem dit verbieden, doch ook, indien dit artikel niet zou bestaan, de meest elementaire wijsheid, welke «hier bovendien nog steun vindt in het beginsel van de scheiding der machten» (110).

Advocaat-Generaal Roemer gaat nog een stap verder

in dezelfde richting, en houdt voor dat het Hof de doelmatigheid van een rechtshandeling ook dan niet mag waarderen, wanneer het nochtans in art. 33 van het verdrag de bevoegdheid put om een uit economische feiten of omstandigheden voortvloeiende situatie te onderzoeken. Ook in een zodanig geval, meent deze Advocaat-Generaal (111), mag de rechter zijn eigen economische politiek niet in de plaats stellen van de door de Hoge Autoriteit gevolgde economische politiek. Deze moet worden gecontroleerd door het Europees Parlement, niet door het Hof van Justitie (112).

35. Een tweede standpunt ontmoet men in één, alleenstaand arrest van het Hof, inzake *Präsident* (113).

De zaak betrof het criterium van de «onmisbaarheid» in art. 65, lid 2, van het E.G.K.S.-verdrag (114). Een eerste beschikking van de Hoge Autoriteit was door het Hof, in het arrest *Nold*, vernietigd geweest, omdat de Gemeenschapsinstelling minimum-grenshoeveelheden had vastgesteld, zonder dat de motivering evenwel een voldoende en behoorlijke opgave bevatte van de feitelijke en juridische overwegingen waarop deze voorwaarde, waarvan de Hoge Autoriteit de verbodsontheffing afhankelijk maakte, berustte (115). Met inachtneming van de rechtspraak van het Hof in de zaak *Nold*, nam de Hoge Autoriteit, in dezelfde aanleggenheid een nieuwe beschikking, voorzien van een nieuwe considerans die, naar de verklaring van de Hoge Autoriteit zelf, een uitgebreider motivering beoogde te geven.

Doch ook de nieuwe beschikking werd door het Hof, in het arrest *Präsident*, wegens onvoldoende motivering vernietigd (116), omdat een bijzonder nauwkeurige motivering vereist is wanneer de Gemeenschapsinstelling over een discretionaire bevoegdheid beschikt om economische feiten en omstandigheden te waarderen.

Het arrest *Präsident* wordt belangwekkend wanneer het Hof zelf de uit economische feiten en omstandigheden voortvloeiende situatie gaat onderzoeken. «De voordelen die de verkoopkantoren genieten — aldus verklaart het Hof (117) — doordat zij met een zo beperkt mogelijk aantal groothandelaren onderhandelen, wegen niet voldoende op tegen de beperking die aldus aan de handel wordt opgelegd, zulks te minder omdat de verkoopkantoren juist zijn ingesteld om de mijnen te ontheffen van de taak de verkoop van hun produktie zelf te organiseren, en omdat de omstandigheid dat de verkoopkantoren tot taak hebben de groothandel te bevoorraden beslissend was voor de goedkeuring van hun overeenkomst tot gemeenschappelijke verkoop».

Het Hof besluit dat een gegeven beperking, die de Hoge Autoriteit «onmisbaar» achtte, helemaal niet «onmisbaar» is. Het volstaat er niet mee te beslissen dat de motivering der beschikking onvoldoende is, doch het stelt zijn eigen waardering in de plaats van die der Hoge Autoriteit, en beoordeelt aldus de doelmatigheid van de rechtshandeling.

36. Een derde standpunt, ten slotte, komt tot uitdrukking in de conclusies van Advocaat-Generaal Roemer in de zaak *Consten & Grundig Verkaufs GmbH t. E.E.G.-Commissie* (118). De Advocaat-Generaal volstaat niet met een onderzoek of de Commissie tot een feitelijke vaststelling is overgegaan en het resultaat daarvan op een duidelijke wijze uiteenzet (eerste standpunt), maar anderzijds nodigt hij het Hof ook niet uit om zijn eigen beoordeling van de economische feiten en omstandigheden in de plaats te stellen van die van de Commissie (tweede standpunt). Hij onderzoekt veeleer de volledigheid en de kwaliteit van de feitelijke vast-

stelling van de Commissie. Wanneer men zich beperkt tot de bespreking, door de Advocaat-Generaal, van de motivering der beschikking inzake de toepassing van art. 85, lid 3, van het verdrag van Rome, en meer in het bijzonder met betrekking tot het criterium van de « onmisbaarheid » van een beperking, dan stelt men vast dat aan de Commissie de volgende verwijten worden gericht: een verdere uitleg van de marktoestand is noodzakelijk ⁽¹¹⁹⁾, de Commissie verwaarloost aanduidingen te verstrekken in verband met de mogelijkheid om gegeven marktoestanden met elkaar te vergelijken ⁽¹²⁰⁾, de Commissie bouwt hypotheses die niet op nauwkeurige econometrische berekeningen grond zijn ⁽¹²¹⁾, enz.

M.a.w., de Advocaat-Generaal vereist dat het feitenmateriaal dat door de Commissie wordt aangevoerd, en waarop ze haar beschikking doet rusten, volledig en van voortreffelijke kwaliteit zou zijn.

37. Het vraagstuk van de beoordeling door het Hof van Justitie van de economische feiten en omstandigheden, die door een Gemeenschapsinstelling worden ingeroepen, behoort niet geheel tot een onderzoek van de *motiveringsplicht*, en zou vooral dienen te worden besproken uit het oogpunt van een *schending van de rechtsregel*. Wanneer men met deze beperking rekening houdt, lijkt het nochtans mogelijk zich uit te spreken over de drie standpunten die zoëven werden uiteengezet.

(a) Het eerste standpunt berust op een passieve opvatting van de rol van het Hof van Justitie. Indien men evenwel bedenkt dat het Hof geroepen is om in een belangrijke mate bij te dragen tot de ontwikkeling van de nieuwe rechtsorde van het Europees gemeenschapsrecht, en dat, anderzijds, de beslissingen van de Gemeenschapsinstellingen verreikende gevolgen kunnen hebben, o.a. op het gebied van het privaatrecht (bv. nietigheid van verboden kartelovereenkomsten; aanspraak op schadevergoeding, enz.) ⁽¹²²⁾, dan lijkt het wenselijk dat het toetsingsrecht van het Hof aan deze toestand aangepast zou zijn, en dat de rechterlijke controle van de feiten en omstandigheden, die door een Gemeenschapsinstelling worden ingeroepen, niet zou mogen beperkt worden tot een louter formeel onderzoek.

(b) Deze rechterlijke toetsing dient evenwel niet te uitgebreid te zijn. De Gemeenschapsinstellingen hebben belangrijke bevoegdheden ontvangen, zowel op « wetgevend » als op « uitvoerend » gebied. Ze staan onder de controle van het Europees Parlement, en in talrijke gevallen — de recente crisis heeft het nog aangetoond — kunnen ze niet heel veel bereiken zonder de instemming van de Lid-Staten. Ze zijn politiek verantwoordelijk voor hun *economisch beleid*, en het lijkt niet dat het Hof zijn eigen economische inzichten zou mogen opdringen en in de plaats stellen van die der verantwoordelijke Gemeenschapsinstellingen. Dit zou aanleiding kunnen geven tot het ontstaan van een « gouvernement des juges » ⁽¹²³⁾ dat blijkbaar niet beantwoordt aan de institutionele opvattingen waarop de Europese gemeenschappen berusten. Daarbij komt nog dat de Gemeenschapsinstellingen over *uitgebreide administratieve en technische diensten* beschikken, welke het Hof niet bezit, en die uitergrust zijn om de Raad van Ministers en de Commissie, resp. de Hoge Autoriteit, bij te staan in het ontwerpen, het formuleren en het uitvoeren van een gegeven economisch beleid. Ook dit is een uitstekende reden waarom het Hof er geen eigen economische politiek zou moeten op nahouden ⁽¹²⁴⁾.

(c) Precies omdat de Gemeenschapsinstellingen over de institutionele en materiële middelen beschikken om

een volledige en nauwkeurige feitelijke vaststelling te doen, mag men verwachten dat ze het dan ook doen. Om aan de motiveringsplicht te voldoen, dienen ze aan het Hof een volledig en uitmuntend feitenmateriaal voor te leggen, zodat het Hof op grond hiervan kan beslissen of de rechtsregel nauwkeurig werd toegepast. Het wil dan ook voorkomen dat de stelling van Advocaat-Generaal Roemer de voorkeur verdient, hoewel het Hof ze niet heeft bijgetreden in zijn arrest van 13 juli 1966, inzake *Consten & Grundigsverkaufs-GmbH t. E.E.G.-Commissie* ⁽¹²⁵⁾.

III. De sanctie van een onvoldoende motivering.

38. Dient het Hof van Justitie *ambtshalve* in te gaan op een gebrek aan motivering?

Aanvankelijk beantwoordde het Hof deze vraag ontkennend. Aldus stelde het in het arrest *Regering van de Italiaanse Republiek t. Hoge Autoriteit* vast dat het middel betreffende schending van wezenlijke vormvoorschriften niet in het verzoekschrift, doch slechts voor het eerst bij repliek, was opgeworpen, en het besliste dat het derhalve niet-ontvankelijk was, temeer — aldus het Hof — daar de openbare op dit gebied geen onderzoek *ambtshalve* vereiste ⁽¹²⁶⁾.

Naderhand kwam evenwel een ommekeer in deze rechtspraak. In het arrest *Nold* ⁽¹²⁷⁾ had de verzoeker het middel « schending van wezenlijke vormvoorschriften » niet in het verzoekschrift, doch pas in een latere conclusie, aangebracht. Thans besliste het Hof evenwel dat de motiveringsplicht niet slechts dient voor de bescherming der aan de rechtsmacht van het Hof onderworpen personen, doch bovendien ten doel heeft mogelijk te maken dat het Hof de haar door het verdrag opgelegde taken volledig kan vervullen. Het meende dan ook *ambtshalve* te moeten ingaan op een eventueel gebrek aan motivering dat de rechterlijke toetsing zou bemoeilijken ⁽¹²⁸⁾. Deze rechtspraak wordt door de rechtsleer goedgekeurd ⁽¹²⁹⁾.

39. Een onvoldoende motivering staat gelijk met het ontbreken van een motivering, en de onvoldoende met redenen omklede gedeelten van een rechtshandeling moeten worden vernietigd ⁽¹³⁰⁾.

In het arrest *Société des Usines à tubes de la Sarre* is het Hof evenwel heel wat verder gegaan ⁽¹³¹⁾. Verzoekster verweet de Hoge Autoriteit een *advies* onvoldoende te hebben gemotiveerd. Na te hebben vastgesteld dat het advies *helemaal niet* was gemotiveerd, en dat het als *niet bestaand* moest worden aangemerkt, besloot het Hof dat het beroep niet-ontvankelijk was, vermits het zonder voorwerp was geworden nu de daarmede bestreden beslissing rechs tens niet bestond ⁽¹³²⁾. De eisende partij werd veroordeeld in de kosten van het geding.

In verband met deze belangwekkende beslissing dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt.

(a) Het resultaat — de niet-ontvankelijkheid van het beroep — kan in het onderwerpelijk geval worden bijgetreden, vermits, krachtens art. 33 van het E.G.K.S.-verdrag, een beroep tot nietigverklaring slechts kan worden ingesteld tegen beschikkingen en aanbevelingen, — niet tegen adviezen.

(b) Doch de redenering die het Hof tot dit resultaat leidt — d.w.z. het beroep het op het *niet bestaan* van de aangevochten rechtshandeling — is weinig bevredigend. Reeds in het arrest *Algera* ⁽¹³³⁾ had het Hof inderdaad blijken gegeven van zijn afkeer t.a.v. radicale oplossingen zoals absolute nietigheid en non-existentie van administratieve rechtshandelingen, en had het in het bijzonder beklemtoond dat « het

feit dat een administratieve handeling is verricht te haren aanzien een vermoeden van geldigheid schept». Samen met «de doctrine en de rechtspraak der deelnemende Staten» verkoos het te besluiten tot de vernietigbaarheid en herroepbaarheid van administratieve handelingen, en het verklaarde dat een rechtshandeling van een Gemeenschapsinstelling haar geldigheid in beginsel slechts kon verliezen door een geoorloofde nietigverklaring of intrekking.

Op deze wijze stelregel vormt het arrest *Société des Usines à tubes de la Sarre* een weinig gelukkige uitzondering. «Il ne se concevrait pas — schrijft in dit verband een groep deskundigen (134) — qu'un recours contre une décision entachée d'un vice aussi grave que l'insuffisance, voire l'absence de motivation, soit rejeté purement et simplement, entraînant la condamnation aux dépens du requérant, alors qu'un recours contre une décision atteinte d'une irrégularité beaucoup moindre, telle l'absence de certaines consultations, pourrait valablement être entrepris. Si la décision dépourvue de motif est considérée non seulement comme annulable mais comme inexistante, il est normal d'admettre, comme le fait le droit administratif allemand, le recours visant cet acte».

IV. Besluit.

40. Een dubbele functie. De motiveringsplicht vervult in het recht der Europese Gemeenschappen een dubbele rol.

Ze is, in de eerste plaats, een consequentie van de algemene rechtsbeginselen waarop de Gemeenschapsbevoegdheden rusten: geen bevoegdheid of ze moet uit het verdrag kunnen worden afgeleid (135).

Doch naast deze «grondwettelijke betekenis» vertoont de motivering nog een praktisch belang ter versterking van de rechtsbescherming, doordat de Gemeenschapsinstellingen verplicht worden zich bij het opstellen van de motivering zorgvuldig rekenschap te geven van de voorwaarden waaraan de voorgenomen rechtshandeling dient te voldoen (136). Aldus mag Advocaat-Generaal Roemer met recht verklaren dat de motivering van een rechtshandeling een indicium is van de zorg waarmee ze is voorbereid (137).

41. Een dubbele grens. Niet alleen vervult de motiveringsplicht een dubbele rol, ze is ook aan een dubbele grens gehouden.

Enerzijds mogen aan de Gemeenschapsinstellingen geen overdreven formalistische eisen worden gesteld, die haar beleid zouden kunnen remmen of bemoeilijken (138).

Doch anderzijds dienen de Gemeenschapsinstellingen duidelijk te vermelden aan welke regel zij hun bevoegdheid ontleen en hoe die regel, naar hun oordeel, op de gegeven omstandigheden toepasselijk wordt.

De motiveringsplicht ondergaat aldus de invloed van twee polen: de vereisten van een doelmatig bestuur, en de noodzakelijkheid van een volledige rechtsbescherming der ondernemingen.

Guy SCHRANS,
Geaggregeerde
voor het Hoger Onderwijs,
Assistent aan de
Rijksuniversiteit te Gent.

(3) Zie bv. E.G.K.S.-verdrag, art. 36, art. 66, lid 4. Zie ook: Verordening nr. 99/63 van de Commissie der E.E.G., d.d. 25 juli 1963, *Publ. Eur. Gem.*, blz. 2268 (1963). Vgl.: Mulder, «Het procesrecht in kartelzaken van de E.E.G.», *S.E.W.*, 1963, blz. 633 volg.; Jeantet, «Les droits de la défense devant la Commission de la C.E.E. dans le contentieux de la concurrence», *J.G.P.*, 1963, I, nr. 1785.

(4) Zie bv.: E.G.K.S.-verdrag, artt. 19, lid één; 53; 55, lid twee, 56; 58, leden een en drie; 59, leden een, vijf en zes; 60, leden een en twee; 61, lid één; 62; 68, lid twee; 95, lid één. — E.E.G.-verdrag, artt. 198, lid één; 43, lid twee; 49, lid één; 54, leden een en twee; 63, leden een en twee; 75, lid één; 79, lid drie; 100, lid twee; 118, lid 3; 121; 126; 127; 128. — E.G.A.-verdrag, artt. 170, lid één; 9, lid één; 31, lid één; 96, lid twee; 98, lid twee.

Voor een volledige lijst, zie: Bebr, *op. cit.*, blz. 33-34.

(5) Zie de talrijke voorbeelden, bij: Bebr, *op. cit.*, blz. 16-17. Volgens Wohlfarth, Everling, Glaesner & Sprung, *Die Europäische Wirtschaftsgemeinschaft — Kommentar zum Vertrag*, Berlin/Frankfurt a.M. 1960, blz. 492, vormt het gebrek aan een zodanige raadpleging in voorkomend geval een inbreuk op het verdrag, en niet een schending van een wezenlijk vormvoorschrift.

(6) In de literatuur vindt men nog andere mogelijkheden van schending van wezenlijke vormvoorschriften, zoals bv.: — een inbreuk op de Verordening inzake taalgebruik, *Publ. Eur. Gem.*, 1958, blz. 325;

— gebrek aan publicatie of aan betekening van bepaalde rechtshandelingen; vgl.: Wohlfarth, Everling, Glaesner & Sprung, *op. cit.*, blz. 492.

Amerikaanse commentatoren suggereren daarenboven dat elke inbreuk op de vereisten van «due process of law» de schending van een wezenlijk vormvoorschrift zou uitmaken. Zie: Stein, E. & Hay, P., «New legal remedies of enterprises: A survey», in: Stein E. & Nicholson, T.L., *American Enterprise in the European Common Market — A Legal Profile*, Ann Arbor, Mich., 1960, I, blz. 467.

(7) Vgl. Bebr, *op. cit.*, blz. 84.

(8) Ter beantwoording van de vraag of een bepaalde beschikking van de Hoge Autoriteit van algemene of individuele aard is, dient in de eerste plaats op de inhoud te worden gelet, ten einde na te gaan of de rechtspositie der belanghebbenden daardoor individueel en rechtstreeks wordt geraakt. Hof van Justitie, 9 juni 1964, *Acciaierie Fonderie Ferriere di Modena t. Hoge Autoriteit, Jur.*, X, blz. 474.

(9) Zie vorige noot.

(10) Met dien verstande dat, in het E.E.G.- en E.G.A.-recht, een «richtlijn» slechts tot de Lid-Staten kan worden gericht, terwijl een «aanbeveling» in het E.G.K.S.-recht ook tot ondernemingen kan worden gericht.

(11) Conclusies Advocaat-Generaal Roemer bij:

— Hof van Justitie, 4 juli 1963, *Regering van de Bondsrepubliek Duitsland t. E.E.G.-Commissie*, Zaak 24/62, *Jur.* IX, blz. 161;

— Hof van Justitie, 15 juli 1963, *Regering van de Bondsrepubliek Duitsland t. E.E.G.-Commissie*, Zaak 34/62, *Jur.*, IX, blz. 328;

— Hof van Justitie, 21 januari 1965, *Officine Electromecchanische Ing. A. Merlini t. Hoge Autoriteit E.G.K.S.*, *Jur.*, XI, blz. 22.

(12) Hof van Justitie, 20 maart 1957, arrest *Geitling t. Hoge Autoriteit, Jur.*, III, blz. 38. Zie ook de conclusies van Adv.-Gen. Roemer bij dit arrest, *Jur.* III, blz. 56: «het zou een onredelijke eis zijn te verlangen dat de Hoge Autoriteit in haar motivering voor iedere afzonderlijke beperking of weigering der ontheffing opnieuw een volledige uiteenzetting der gemeenschappelijke aspecten zou geven».

(13) Hof van Justitie, 16 december 1963, *Emilia Barge t. Hoge Autoriteit, Jur.*, IX, blz. 591.

(14) Zie o.a.: Bonaert A., Frowein, F.M., Galland, J., Houben, J.R., Michotte, F., Wieacker, H.A., *Fragen der Nichtigkeits- und Unstättigkeitsklagen nach dem Recht der Europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl im Lichte der Rechtsprechung des Gerichtshofs der Europäischen Gemeinschaften*, Frankfurt a. Main 1961, blz. 89 volg. (dit werk zal hierna worden geciteerd als: Frowein, e.a. *Fragen*); «Les recours en annulation et en cas de carence dans le droit de la CECA à la lumière de la jurisprudence de la Cour des Justice des Communautés», *Chron. Pol. Etrang.*, 1960, blz. 359 volg. (wordt hierna geciteerd als: verslag in *Chron. Pol. Etr.*); van Gerven, *art. cit.*, blz. 741 volg.; Bebr, *op. cit.*, blz. 113 volg. Zie ook: K. Roemer, «Die Untätigkeitsklage im Recht der Europäischen Gemeinschaften», *S.E.W.*, 1966, blz. 1 volg.

(15) Art. 35, lid twee, van het E.G.K.S.-verdrag voorziet voor het geval waar de Hoge Autoriteit niet gehouden, maar wel bevoegd is om een rechtshandeling te stellen.

(16) Art. 88 betreft gevallen waar een Staat een voor hem uit het verdrag voortvloeiende verplichting niet heeft nagekomen.

(17) Hof van Justitie, 23 april 1956, *Groupeement des industries sidérurgiques luxembourgeoises t. Hoge Autoriteit, Jur.*, II, blz. 107.

(18) Aldus bv.: Frowein, e.a., *Fragen*, blz. 45; Verslag in *Chron. Pol. Etrang.*, blz. 323.

(19) Verordening nr. 31 (E.E.G.) en nr. 11 (E.G.A.) van 18 december 1961, *Publ. Eur. Gem.*, 1962, blz. 1385 volg.

(20) Conclusies Adv. Gen. Lagrange bij het Hof van Justitie, 19 maart 1964; *Goffredi Raponi t. E.E.G.-Commissie, Jur.*, X, blz. 303.

(21) Hof van Justitie, 19 maart 1964, geciteerd in vorige noot, *Jur.*, X, blz. 286. Vgl.: Hof van Justitie, 9 juni 1964, *Pierre Bernusset t. E.E.G.-Commissie, Jur.*, X, blz. 641.

(22) Hof van Justitie, 31 maart 1965, Ernest Ley t. E.E.G.-Commissie *Jur.*, XI, blz. 159; vgl. de conclusies van Adv. Gen. Gand bij hetzelfde arrest, *Jur.*, XI, blz. 171.

(23) Hof van Justitie, 31 maart 1965, Gertrud Rauch t. E.E.G.-Commissie, *Jur.*, XI, blz. 192-193.

(24) Hof van Justitie, 8 juli 1965, Fulvio Fonzi t. E.G.A.-Commissie, *Jur.*, XI, blz. 731.

(25) Zie ook: Bebr, *op. cit.*, blz. 84; van Gerven, *art. cit.*,

(1) E.G.K.S.-verdrag, art. 31; E.E.G.-verdrag, art. 164; E.G.A.-verdrag, artikel 136.

(2) Bebr, G., *Judicial control of the European communities*, London 1962, blz. 82; van Gerven, W., «Overzicht van de wetgeving, de rechtspraak en de rechtsleer — Europees recht», *T.P.R.*, 1964, blz. 738.

blz. 738; J. Mertens de Wilmars « De Europese Gemeenschappen en het administratief recht », S.E.W., 1962, blz. 674.

(26) Zie o.a.: Hof van Justitie, 20 maart 1959, I. Nold KG t. Hoge Autoriteit, Jur. V., blz. 119; Hof van Justitie, 15 juli 1960, Eva von Lachmüller, Bernard Pewrier en Roger Ehrhardt t. E.E.G.-Commissie, Jur., IX, blz. 989; Hof van Justitie, 4 juli 1963, Regering van de Bondsrepubliek Duitsland t. E.E.G.-Commissie (Zaak 24/62), Jur., IX, blz. 149-150.

(27) Zie de arresten aangehaald in de vorige noot. Vgl.: Conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 15 juli 1963, Regering van de Bondsrepubliek Duitsland t. E.E.G.-Commissie (Zaak 34/62), Jur., IX, blz. 328.

(28) Hof van Justitie, 4 juli 1963, Regering van de Bondsrepubliek, geciteerd in noot 26 boven, Jur. IX, blz. 150.

(29) Hof van Justitie, 21 maart 1955, Regering van het Koninkrijk der Nederlanden t. Hoge Autoriteit, Zaak 6/54, Jur., I, blz. 235.

(30) Hof van Justitie, 13 juli 1965, Société des Acières du Temple t. Hoge Autoriteit, Jur. XI, blz. 1058.

(31) Hof van Justitie, 12 februari 1960, Geitling, Mausegatt, Präsident t. Hoge Autoriteit, Jur. VI, blz. 64.

(32) Hof van Justitie, 10 december 1957, Société des Usines à Tubes de la Sarre, Jur., III, blz. 234; Hof van Justitie, 16 dec. 1963, Macchiorlatti Dalmas & Figli t. Hoge Autoriteit, Jur., IX, blz. 667. Adv. Gen. Lagrange is het op dit punt niet eens met het Hof. Een zodanige verwijzing, betoogt hij (concl. bij het laatstgenoemde arrest, Jur., IX, blz. 677), was in het onderwerpelijk geval voldoende, nu voor de verzoekster geen moeilijkheid bestond zich op grond van de verwijzing naar andere handelingen van de Hoge Autoriteit een volledig en duidelijk beeld van de motivering en het doel der rechtshandeling te vormen.

(33) Zie het in vorige noot geciteerde arrest Société des Usines à Tubes de la Sarre, eod. loc.

(34) Conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 12 juli 1962, Regering van het Koninkrijk der Nederlanden t. Hoge Autoriteit, Jur., VIII, blz. 491.

(35) Hof van Justitie, 1 december 1965, Firma C. Schwarze t. Einfuhrstelle für Getreide und Futtermittel (prejudiciële beslissing), Jur., XI, blz. 1118.

(36) Conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 1 juli 1964, Robert De Greef t. E.E.G.-Commissie, Jur., X, blz. 847.

(37) Zie het arrest geciteerd in vorige noot, Jur., X, blz. 832-833. Zie ook: Hof van Justitie, 5 december 1963, André Leroy t. Hoge Autoriteit, Jur., IX, blz. 435.

(38) Hof van Justitie, 4 juli 1963, Regering van de Bondsrepubliek Duitsland t. E.E.G.-Commissie, Zaak 24-62, Jur., IX, blz. 150-151.

(39) Conclusies Adv. Gen. Lagrange, bij: Hof van Justitie, 17 juli 1959, Phoenix-Rheinrohr AG t. Hoge Autoriteit, Jur., V, blz. 224.

(40) Hof van Justitie, 20 maart 1957, Geitling enz. t. Hoge Autoriteit, Jur., III, blz. 38. Aldus ook de conclusies van Adv. Gen. Roemer bij dit arrest, Jur., III, blz. 57.

(41) Hof van Justitie, 12 juli 1962, Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V. t. Hoge Autoriteit, Jur., VIII, blz. 547. Zie ook: Hof van Justitie, 21 maart 1955, Regering van het Koninkrijk der Nederlanden t. Hoge Autoriteit, Zaak 6/54, Jur., I, blz. 236: « Redelijkerwijze opgevat verplicht art. 15 (E.G.K.S.-verdrag) de Hoge Autoriteit in de considerans van haar beschikkingen op te nemen die essentialia van haar feitelijke bevindingen welke het nemen van de desbetreffende maatregelen wettigen ». - Constante rechtspraak.

(42) Vgl.: Conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 4 april 1960, Mannesmann AG enz. t. Hoge Autoriteit, Jur., VI, blz. 316-317; conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 15 juli 1960, Regering van de Italiaanse Republiek t. Hoge Autoriteit, Zaak 20/59, Jur., VI, blz. 736.

(43) Hof van Justitie, 20 maart 1957, Geitling enz. t. Hoge Autoriteit, Jur., III, blz. 39.

(44) Ibid.

(45) Conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 4 april 1960, Mannesmann AG enz. t. Hoge Autoriteit, Jur., VI, blz. 317.

(46) Hof van Justitie, 10 mei 1960, Barbara Erzbergbau AG e.a. t. Hoge Autoriteit, Jur., VI, blz. 420. Vgl.: conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 4 juli 1963, Regering van de Bondsrepubliek Duitsland t. Hoge Autoriteit, Zaak 24/62, Jur., IX, blz. 161.

(47) Hof van Justitie, 20 maart 1957, Geitling e.a. t. Hoge Autoriteit, Jur., III, blz. 38.

(48) Hof van Justitie, 17 juni 1965, Regering van de Italiaanse Republiek t. E.E.G.-Commissie, Zaak 32/64, Jur. XI, blz. 653.

(49) Hof van Justitie, 16 december 1963, Emilia Barge t. Hoge Autoriteit, Jur., IX, blz. 591; conclusies Adv. Gen. Lagrange bij: Hof van Justitie, 10 december 1957, Société des Usines à Tubes de la Sarre t. Hoge Autoriteit, Jur., III, blz. 243; conclusies Adv. Gen. Lagrange bij: Hof van Justitie, 15 juli 1960, Präsident-Geitling-Mausegatt-Nold t. Hoge Autoriteit, Jur., IX, blz. 942.

(50) Bebr, op. cit., blz. 85.

(51) Concl. Lagrange bij arrest Präsident enz., geciteerd in noot (49), eod. loc., blz. 941-942.

(52) Hof van Justitie, 13 juni 1958, Meroni & Co. t. Hoge Autoriteit, Zaak 9/56 Jur., IV, blz. 31; Hof van Justitie, 13 juni 1958, Meroni & Co. t. Hoge Autoriteit, Zaak 10/56, Jur., IV, blz. 72; zie ook de conclusies van Adv. Gen. Roemer bij de geciteerde zaak 10/56, Jur., IV, blz. 108.

(53) Zie de conclusies van Adv. Gen. Roemer, geciteerd in vorige noot.

(54) Hof van Justitie, arrest Meroni, zaak 9/56, geciteerd in noot (52), Jur., IV, blz. 3. Vgl. Conclusies Adv. Gen. Roemer bij de reeds geciteerde zaak 10/56, Jur., IV, blz. 121.

(55) Hof van Justitie, 8 februari 1956, Acciaiere e Ferriere Pugliesi t. Hoge Autoriteit, Jur., XII, blz. 10-11. Vgl. conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 22 maart 1965, Macchiorlatti Dalmas & Figli t. Hoge Autoriteit, Jur., XII, blz. 89.

(56) Conclusies Adv. Gen. Roemer, bij: Hof van Justitie, 12 juli 1962, Acciaierie Ferriere e Fonderie di Modena t. Hoge Autoriteit, Jur., VIII, blz. 640.

(57) Aldus: Adv. Gen. Lagrange, conclusies bij: Hof van Justitie, 12 februari 1960, Geitling, Mausegatt, Präsident enz. t. Hoge Autoriteit, Jur., VI, blz. 77.

(58) Hof van Justitie, 19 maart 1964, Société Rhénane d'Exploitation et de Manutention t. Hoge Autoriteit, Jur., X, blz. 343-344.

(59) Hof van Justitie, 15 juli 1964, Regering van het Koninkrijk der Nederlanden t. Hoge Autoriteit, Zaak 66/63, Jur. X, blz. 1125.

(60) Eod. loc., blz. 1123.

(61) Conclusies Adv. Lagrange bij het arrest geciteerd in noten (59) en (60), Jur., X, blz. 1142.

(62) Jur., XI, blz. 1103 en vlg.

(63) Publ. Eur., Gem., 1962, blz. 933.

(64) Conclusies Adv. Gen. Gand bij het in noot (62) geciteerde arrest, Jur., XI, blz. 1128.

(65) Eod. Loc., blz. 1130.

(66) Jur. XI, blz. 1119.

(67) Jur., XI, blz. 1119.

(68) Zie bv.: G. Le Tallec & C.D. Ehlermann, « Die Begründungspflicht für Rechtsakte der Europäischen Gemeinschaften », *Aussenwirtschaftsdienst des Betriebs-Beraters*, 1966, blz. 149 vlg.; annotatie van F. Rigaux bij het arrest in: C.M.L. Rev., 1965-1966, blz. 465 vlg.; annotatie van J.K., in S.E.W., 1966, blz. 47-48.

(69) Bebr, op. cit., blz. 84.

(70) Zie o.a.: Samkalden, I., « Parlementaire verantwoordelijkheid voor de inhoud van de eerste Europese kartelverordening », S.E.W., 1962, blz. 108 vlg.

(71) Le Tallec & Ehlermann, art. cit., blz. 155.

(72) Maas, H., « Vorm en motivering van handelingen van de instellingen der Europese Gemeenschappen », S.E.W., 1965, blz. 16.

(73) Zie bv. E.G.K.S.-verdrag, art. 47; Verordening nr. 17 van de Raad van de E.E.G., art. 13-14. Zie ook: Vandamme, J., « De informatie- en verificatiebevoegdheid van de Commissie der Europese Economische Gemeenschap in de behandeling van kartelzaken », R.W., 1964-1965, kol. 1265 vlg.

(74) Hof van Justitie, 4 april 1960, Acciaieria e Tubificio di Brescia t. Hoge Autoriteit, Jur., VI, blz. 179.

(75) Hof van Justitie, 10 december 1967, Société des Usines à Tubes de la Sarre t. Hoge Autoriteit, Jur., III, blz. 233.

(76) Conclusies Adv. Gen. Lagrange bij: Hof van Justitie, 17 juli 1959, Phoenix-Rheinrohr AG t. Hoge Autoriteit, Jur., V, blz. 224.

(77) Dit voorschrift bepaalt dat de Commissie, in verband met bepaalde producten, aan Lid-Staten een machtiging mag geven om de heffing van de toepasselijke rechten geheel of gedeeltelijk te schorsen, of om hem tariefcontingenten tegen een verlaagd recht of met vrijdom van recht toeekennen, mits daardoor op de betrokken goederenmarkt geen ernstige storingen kunnen ontstaan.

(78) Conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 4 juli 1963, Regering van de Bondsrepubliek Duitsland t. E.E.G.-Commissie, Zaak 24/62, Jur., IX, blz. 162.

(79) Hof van Justitie, arrest geciteerd in vorige noot, eod. loc., blz. 151.

(80) Jur., VI, blz. 965 vlg.

(81) Jur., VI, blz. 985-986.

(82) Jur., VI, blz. 989.

(83) Zie ook de annotatie van J.M.W., in S.E.W., 1960, blz. 263 vlg. Vgl. evenwel de afwijkende conclusies van Ad. Gen. Roemer, Jur., VI, blz. 1013, die meent dat de motiveringsplicht zich niet uitstrekt tot rechtshandelingen die verricht worden door de Commissie met het oog op haar eigen organisatie, en uitsluitend betrekking heeft op « administratieve handelingen in eigenlijke zin ».

(84) Hof van Justitie, 21 maart 1955, Regering van het Koninkrijk der Nederlanden t. Hoge Autoriteit, Zaak 6/54, Jur., I, blz. 236.

(85) Zie boven, nr. 8.

(86) Hof van Justitie, 1 juli 1964, Piergiorgio Pisto t. E.E.G.-Commissie, Jur., X, blz. 733; Hof van Justitie, 1 juli 1964, Rémy Huber t. E.E.G.-Commissie, Jur., X, blz. 780; Hof van Justitie, 1 juli 1964, Robert De Greef t. E.E.G.-Commissie, Jur., X, blz. 833.

(87) Jur., X, blz. 748; Jur. X, blz. 800.

(88) Conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 21 maart 1955, Regering van het Koninkrijk der Nederlanden, Zaak 6/54, Jur., I, blz. 279-280.

(89) Conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 15 juli 1963, Regering van de Bondsrepubliek Duitsland t. E.E.G.-Commissie, Zaak 34/62, Jur., IX, blz. 328-329.

(90) Conclusies Adv. Gen. Lagrange bij: Hof van Justitie, 15 juli 1964, Regering van het Koninkrijk der Nederlanden t. Hoge Autoriteit, Zaak 66/63, Jur., X, blz. 1146-1147.

(91) Jur., VI, blz. 681 vlg.

(92) Jur., VI, blz. 736-737.

(93) Dit is een uitzondering op art. 190 van het E.E.G.-verdrag waaruit blijkt dat « adviezen » in de regel niet moeten gemotiveerd zijn.

(94) Hof van Justitie, 19 december 1961, E.E.G.-Commissie tegen Regering van de Italiaanse Republiek, Jur., VII, blz. 693.

(95) Hof van Justitie, 15 juli 1963, Regering van de Bondsrepubliek Duitsland, Zaak 34/62, Jur., IX, blz. 307.

(96) Concl. Adv. Gen. Roemer bij het in vorige noot geciteerde arrest, Jur., IX, blz. 330-331.

(97) Hof van Justitie, 15 juli 1960, Präsident, Geitling, Mausegatt & Nold t. Hoge Autoriteit, Jur., VI, blz. 921. Vgl.: Mertens de Wilmars, loc. cit., S.E.W., 1962, blz. 674; Bebr, op. cit., blz. 85; Maas, art. cit., blz. 15.

(98) Conclusies Adv. Gen. Lagrange bij het in vorige noot geciteerde arrest, Jur., VI, blz. 942.

(99) Op. cit., blz. 85, voetnoot 1.

(100) Boven, nr. 18.

(101) Zie ook: Schrans, G., Octrooien en octrooicenties in het Europees mededingingsrecht, Gent 1966, blz. 386-387.

(102) Hof van Justitie, 12 februari 1960, Société métallurgique de Knutange, Jur., VI, blz. 9 vlg.

(103) Eod. loc., blz. 27.

(104) Hof van Justitie, 21 maart 1955, Jur., I, blz. 239-240.

- (105) Hof van Justitie, 20 maart 1957, *Geitling enz. t. Hoge Autoriteit, Jur.*, III, blz. 9 volg.
- (106) *Eod. loc.*, blz. 39.
- (107) *Eod. loc.*, blz. 42-43, blz. 45.
- (108) Hof van Justitie, 8 juli 1965, *Satya Prakash t. E.G.A.-Commissie, Jur.*, XI, blz. 607-608.
- (109) Boven, nr. 34, eerste alinea.
- (110) Conclusies Adv. Gen. Lagrange bij: Hof van Justitie, 21 juni 1958, *Wirtschaftsvereinigung Eisen- und Stahlindustrie enz. t. Hoge Autoriteit, Jur.*, IV, blz. 368-369. Vgl.: M. Lagrange, « Contrôle judiciaire des décisions prises par les autorités compétentes en matière de cartels », in: *Kartelle und Monopole im modernen Recht*, Karlsruhe 1961, II, blz. 903-904.
- (111) Conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 21 maart 1955, *Regering van het Koninkrijk der Nederlanden t. Ooge Autoriteit, Zaak 6/54, Jur.*, I, blz. 266.
- (112) *Eod. loc.*, blz. 267. Zie ook: Hof van Justitie, 5 december 1963, *André Leroy t. Hoge Autoriteit, Jur.*, IX, blz. 437, waar het Hof beslist dat de beoordeling van de geschiktheid van een ambtenaar door de administratie aan de controle door het Hof is onttrokken, indien deze beoordeling gecompliceerde waardeoordelen omvat die naar hun aard niet voor objectieve verificering in aanmerking komen. Aldus ook de conclusies van Adv. Gen. Lagrange bij dat arrest, *Jur.*, IX, blz. 449.
- (113) Hof van Justitie, 15 juli 1960, *Präsident, Geitling, Mausegatt & Nold t. Hoge Autoriteit, Jur.*, IX, blz. 885 volg.
- (114) Zie boven, nr. 32.
- (115) Hof van Justitie, 20 maart 1959; *I. Nold KG t. Hoge Autoriteit, Jur.*, V, blz. 120-121.
- (116) Zie het arrest geciteerd in noot 113, blz. 921 volg.
- (117) *Jur.*, IX, blz. 926.
- (118) Op het ogenblik dat dit stuk geschreven werd, beschikten we niet over een gepubliceerde tekst van de conclusies van de Advocaat-Generaal. Hierna wordt verwezen naar de Duitse tekst (gestencild) « Schlussanträge des Generalanwalts K. Roemer in den Rechtssachen 56 und 58/64, Consten GmbH (sic) und Grundig-Verkaufs-GmbH gegen Kommission der EWG, vorgetragen in der Sitzung des Gerichtshofes vom 27. April 1966 », tekst uitgedeeld ter zitting op 27-4-1966.
- (119) Schlussanträge Roemer, blz. 48.
- (120) *ibid.*
- (121) Schlussanträge, blz. 51.
- (122) Zie mijn artikel: Schrans, G., « Burgerlijke sancties bij inbreuk op het Europees kartelrecht », te verschijnen in *T.P.R.*, 1966, nr. 3.

- (123) Vgl.: J.P. Colin, *Le gouvernement des juges dans les Communautés européennes*, Paris 1966.
- (124) Dit argument werd ook in België gebruikt om de kennisgeving van inbreuken op de wet van 27 mei 1960 tot bescherming tegen het misbruik van economische machtspositie aan de rechterlijke macht te onttrekken. Vgl.: Ch. del Marmol, *La protection contre les abus de puissance économique et droit belge*, Luik 1960, blz. 95-97, blz. 104-105.
- (125) Toen dit opstel geschreven werd, was de tekst van dit arrest nog niet gepubliceerd, uitgezonderd in de vorm verspreid door het Hof zelf.
- (126) Hof van Justitie, 21 december 1954, *Regering van de Italiaanse Republiek t. Hoge Autoriteit, Zaak 2/54, Jur.*, I, blz. 108. Aldus ook de conclusies van Adv. Gen. Lagrange bij dit arrest, *Jur.*, I, blz. 124-125.
- (127) Zie boven, noot (115).
- (128) *Jur.*, V, blz. 119.
- (129) Maas, *art. cit.*, blz. 11; Samkalden, annotatie bij het arrest *Président in S.E.W.*, 1961, blz. 298; Ch. Van Reepinghen & P. Orianne, *La procédure devant la Cour de Justice des Communautés européennes*, Bruxelles Paris 1961, blz. 39; Frowein, e.a., *Fragen*, blz. 42; *Chron. Pol. Etr.*, blz. 325; Samkalden, I., « Het gemeenschapsrecht en het parlementair stelsel », *S.E.W.* 1962, blz. 696.
- (130) Hof van Justitie, 20 maart 1959, *I. Nold KG t. Hoge Autoriteit, Jur.*, V, blz. 121.
- (131) *Jur.*, III, blz. 215 volg.
- (132) *Eod. loc.*, blz. 234.
- (133) Hof van Justitie, 12 juli 1957, *Mejuffrouw D. Algera enz. t. Gemeenschappelijke Vergadering van de EGKS, Jur.*, III, blz. 128.
- (134) *Chron. Pol. Etrang.*, blz. 324.
- (135) Maas, *art. cit.*, blz. 10.
- (136) Conclusies Adv. Gen. Roemer, bij Hof van Justitie, 4 juli 1963, *Regering van de Bondsrepubliek Duitsland t. E.E.G. Commissie. Zaak 24/62, Jur.*, IX, blz. 161.
- (137) Conclusies Adv. Gen. Roemer bij: Hof van Justitie, 15 juli 1963, *Regering van de Bondsrepubliek Duitsland t. E.E.G.-Commissie Zaak 34/62, Jur.*, IX, blz. 328.
- (138) De omstandigheid dat de motivering van rechtshandelingen bovenmate het werk van de Commissie verzwakt, is evenwel geen voldoende reden om vrijstelling te genieten van de motiveringsplicht. Aldus: Conclusies Adv. Gen. Roemer, geciteerd in vorige noot, *Jur.*, IX, blz. 329. Zie evenwel het arrest *Schwarze*, besproken boven, nr. 19.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 3 maart 1966.

Voorzitter: M. Bayot.

Raadsheer-verslaggever: M. Perrichon.

Advocaat-generaal: M. Depelchin.

Advocaat: Mr. Fally.

1. Aanneming van kinderen. — Contractuele grondslag. — Vereiste van persoonlijke geschiktheid bij aannemende en aangenomene.
 2. Internationaal privaatrecht. — Aanneming van kinderen. — Bepaling van de geschiktheid in hoofde van de vreemdeling die aanneemt. — Nationale wet. — Ogenblik van de bepaling.
1. De totstandkoming van de band van de afstamming door aanneming spruit voort uit een contractuele grondslag waarvan de geldigheid een persoonlijke geschiktheid veronderstelt die zowel bij de aannemende als bij de aangenomene onmisbaar is (art. 354 B.W.).
 2. Daar het bij de aanneming van kinderen om een akte gaat die de staat en de bekwaamheid van de personen betreft, wordt de bepaling van de persoonlijke geschiktheid in hoofde van de vreemdeling die aanneemt, beheerst door zijn nationale wet (art. 3 en art. 344 B.W.).
- Ten einde de geschiktheid van de aannemende vreemdeling te bepalen moet de rechter steunen op het persoonlijk statuut van de vreemdeling zoals het bepaald was door zijn nationale wet bij het verlijden van de aan homologatie onderworpen akte.

Pluijgers.

Gelet op het bestreden arrest, op 24 mei 1965 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 3, inzonderheid leden 1 en 3, 11, 13 en 344, inzonderheid lid 2, van het burgerlijk wetboek, gezegd artikel 344 zoals het door artikel 1 van de wet van 22 maart 1940 vervangen werd, en voor zover als nodig van de artikelen 3, inzonderheid leden 1 en 3, 11 en 13 van het burgerlijk wetboek, zoals zij gewijzigd werden door de artikelen 1 en 2 van de wet van 15 december 1949, en van artikel 344, inzonderheid laatste lid, van het burgerlijk wetboek, zoals het vervangen werd door artikel 9 van de wet van 10 februari 1958, doordat het bestreden arrest, het beroepen vonnis bevestigend, zegt dat niet gehomologeerd is de aanneming van eiser, van Belgische nationaliteit, door G. Pluijgers, van Nederlandse nationaliteit, volgens op 29 mei 1942 door de Vrederechter van het kanton Ukkel verleenden akte, om de redenen « dat het contract van aanneming tot het persoonlijk statuut behoort, dat krachtens het beginsel geuit door artikel 3, lid 3, en a contrario, door artikel 3, lid 1 van het Burgerlijk Wetboek de bekwaamheid van de personen welke in dit contract tussenkomen voor elk van hen door zijn nationale wet bepaald wordt, dat de aannemende van Nederlandse nationaliteit was; dat op het ogenblik van de akte van aanneming de Nederlandse wet, welke de aanneming niet kende, het hem niet mogelijk maakte aan te nemen... dat, zelfs indien men overweegt dat de aanneming een instelling is evenals het huwelijk, niettemin blijft dat de band van afstamming door aanneming tot stand komt door een contract en slechts door dit contract bestaat; dat

het op het ogenblik is dat de belanghebbende partijen het eens zijn om dit contract te doen ontstaan dat er, zoals voor het huwelijk, reden is om de bekwaamheid van elk van hen te onderzoeken en dat, indien een van de partijen een vreemdeling is, deze bekwaamheid beoordeeld moet worden overeenkomstig artikel 3 van het burgerlijk wetboek in verband met de nationale wet van de vreemdeling, dat men niet inziet waarin de bekwaamheid om tot een instelling toe te treden verschilt van die om in een contract toe te stemmen... dat het criterium van het overwegend belang in aanmerking zou kunnen genomen worden indien ter zake geen regel van geschreven recht bestond, dat de oplossing van het conflict wel te vinden is in de bepalingen van artikel 3 van het burgerlijk wetboek dat ter zake oplegt de Nederlandse wet ten opzichte van de aannemende en de Belgische wet ten opzichte van de aangenomene toe te passen; dat daar het gaat om de totstandkoming van een nieuwe juridische band en niet om de vaststelling van een juridische toestand de twee wetten tegelijkertijd kunnen en moeten toegepast worden», terwijl naar luid van artikel 344 van het burgerlijk wetboek, zoals het door artikel 1 van de wet van 22 maart 1940 vervangen werd, en van gezegd artikel zoals het vervangen werd door artikel 9 van de wet van 10 februari 1958, een Belg door een vreemdeling mag aangenomen worden; dat zo de aanneming de toestand van de vreemdeling die aanneemt beïnvloedt, de rechter niettemin, om de wet te bepalen die toepasselijk is op de wettelijke instelling van persoonlijke aard welke de aanneming uitmaakt en onder meer op het recht om aan te nemen, overeenkomstig artikel 3 van van het burgerlijk wetboek, tussen de nationale wetten van de partijen die moet kiezen welke het statuut beheerst van de persoon bij wie zich het overwegend belang voordoet, waarvan de wetgever de bescherming wil verzekeren, te weten ter zake dit van de Belgische aangenomene :

Overwegende dat uit artikel 354 van het burgerlijk wetboek blijkt dat de aanneming de samenloop vereist van de toestemming van de persoon die voornemens is aan te nemen en van die van de persoon die wil aangenomen worden, welke personen aldus, vooraf, in de akte welke aan de homologatie van de rechtbank zal onderworpen worden, hun wil moeten uiten tot de instelling van de aanneming toe te treden;

Overwegende dat de totstandkoming van de band van de afstamming door aanneming dus voortspruit uit een contractuele grondslag waarvan de geldigheid een persoonlijke geschiktheid veronderstelt die zowel bij de aannemende als bij de aangenomene onmisbaar is;

Dat, daar het om een akte gaat die de staat en de bekwaamheid van de personen betreft, de bepaling van deze geschiktheid in hoofde van de vreemdeling die aanneemt door zijn nationale wet beheerst wordt overeenkomstig de regel welke door artikel 3 van het burgerlijk wetboek gehuldigd wordt;

Overwegende dat door uitdrukkelijk door de wet van 22 maart 1940, in het artikel 344 van het burgerlijk wetboek, het recht voor een Belg te erkennen om door een vreemdeling aangenomen te worden, de wetgever van deze regel niet afgeweken is;

Dat juist om de miskenning ervan te vermijden de wetgever er voor gezorgd heeft, bij de aan artikel 344 van het burgerlijk wetboek door artikel 9 van de wet van 10 februari 1958 aangebrachte wijziging, te vermelden dat het aan de vreemde persoon erkende recht om in België aan te nemen of aangenomen te worden, de toepassing van de bepaling van artikel 3 van het burgerlijk wetboek niet mag beletten, dit wil zeggen dat het niet mag ingaan tegen de bepalingen van de

nationale wet welke het persoonlijk statuut van deze persoon beheerst;

Overwegende dat, dienvolgens, het hof van beroep wettelijk beslist heeft dat er reden was om op het persoonlijk statuut van de vreemdeling G. Pluijgers te steunen, zoals het door zijn nationale wet, in 1942, bepaald was, bij het verlijden van de aan homologatie onderworpen akte, ten einde zijn geschiktheid te bepalen om toe te treden tot de instelling van de aanneming ten voordele van eiser;

Dat het middel dus naar recht faalt;

Om die redenen :

Verwerpt de voorziening;

Veroordeelt de eiser in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 7 oktober 1965.

Voorzitter : M. Valentin.

Raadsheer-verslaggever : M. Perrichon.

Advocaat-generaal : M. Delange.

Advocaten : Mrs. Van Ryn en Van Leynseele.

Successierechten. — Geval van gelijkstelling van een aangenomen kind met een wettig kind. — Wees van een voor België gestorven vader. — Hoedanigheid van wees. — Op het ogenblik van de aanneming. — Minderjarigheid niet vereist.

Voor de toepassing van het wetboek der successierechten wordt het aangenomen kind met het wettig kind gelijkgesteld, onder meer wanneer het, op het ogenblik van de aanneming, wees was van een voor België gestorven vader (art. 52-2, 2° gewijzigd door art. 6 van de wet van 14 augustus 1947). Het voordeel van de hoedanigheid van wees, vereist voor de gelijkstelling van het aangenomen kind met het wettig kind, wordt door de wet niet beperkt tot de kinderen van een voor België gestorven vader, die op het ogenblik van de aanneming niet meerderjarig waren.

Van Wilder-Body

t/ Belgische Staat, minister van Financiën.

Gelet op het bestreden arrest, op 21 oktober 1964 door het Hof van beroep te Luik gewezen;

Over het middel afgeleid uit de schending van artikel 52-2 van het koninklijk besluit nr. 308 van 31 maart 1936, bekrachtigd door de wet van 4 mei 1936, enig ariikel nr. 101, tot invoering van het Wetboek der Successierechten zoals dit artikel 52-2 door artikel 6 van de wet van 14 augustus 1947 gewijzigd werd,

doordat het bestreden arrest na uitdrukkelijk erkend te hebben dat de vader van eiseres voor België gestorven was, desondanks beslist dat eiseres, die op de leeftijd van 47 jaar aangenomen werd, niet, in haar hoedanigheid van aangenomen kind, met een een wettig kind van haar pleegvader kan gelijkgesteld worden, om de reden dat de wees die naar luid van artikel 52-2 van het Wetboek der Registratierechten van het verminderd bedrag van de rechten kan genieten degene is die, wees van een voor België gestorven vader, minderjarig was op het ogenblik van de aanneming,

terwijl, daar de door het bestreden arrest aange-

haalde wetsbepaling tussen wezen van een voor België gestorven vader geen enkel onderscheid maakt naar gelang zij meerderjarig of minderjarig waren op het ogenblik van de aanneming, het begrip «wees» slechts in een enkele gebruikelijke zin kan geïnterpreteerd worden, volgens welke het zowel een meerderjarige als een minderjarige persoon aanduidt, zodat het bestreden arrest deze wetsbepaling miskend heeft, door haar toepassing van een voorwaarde, welke zij niet bevat, afhankelijk te stellen:

Overwegende dat naar luid van artikel 52-2, 2° van het koninklijk besluit nr. 308 van 31 maart 1936 tot invoering van het wetboek der Successierechten, gewijzigd door artikel 6 van de wet van 14 augustus 1947, het aangenomen kind, voor de toepassing van gezegd wetboek, met het wettig kind gelijkgesteld wordt, onder meer wanneer het, op het ogenblik van de aanneming, wees was van een voor België gestorven vader;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat eiseres dochter is van een voor België op 2 maart 1945 gestorven vader en dat zij op 7 juli 1953, regelmatig aangenomen werd, terwijl zij 47 jaar oud was;

Overwegende dat het arrest op deze laatste omstandigheid steunt om te beslissen dat eiseres, op het ogenblik van haar aanneming, geen wees was in de zin van gezegd artikel 52-2, 2°, door namelijk te oordelen dat, in haar juridische betekenis, de hoedanigheid van wees «essentieel» verbonden is aan de minderjarigheid van het kind dat zijn vader en zijn moeder of een van hen verloren heeft;

Overwegende enerzijds, dat het niet blijkt dat het woord wees «essentieel» de staat van minderjarigheid veronderstelt van degene die zijn vader en zijn moeder of een van hen verloren heeft;

Overwegende anderzijds, dat noch uit de vergelijking van het geheel van de bepalingen van artikel 52-2 van het Wetboek der Successierechten noch uit de voorbereidende werken volgt dat de wetgever het voordeel van de hoedanigheid van wees, vereist voor de gelijkstelling van het aangenomen kind, heeft willen beperken tot de kinderen van een voor België gestorven vader, die op het ogenblik van de aanneming niet meerderjarig waren;

Overwegende dat dienvolgens het Hof van Beroep de erkenning van de hoedanigheid van wees in de zin van dit artikel 52-2, 2°, niet wettelijk heeft kunnen afhankelijk maken van een voorwaarde van minderjarigheid welke deze wetsbepaling niet bevat;

Dat het middel dus gegrond is;

Om deze redenen:

Vernietigt het bestreden arrest;

Beveelt dat melding van dit arrest zal gemaakt worden op de kant van de vernietigde beslissing;

Veroordeelt verweerder in de kosten;

Verwijst de zaak naar het Hof van beroep te Brussel.

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

RAAD VAN STATE

7de Kamer. — 16 februari 1966.

Voorzitter: M. Declaire.

Raadsheren: M.M. Smolders en Vermeulen.

Substituut-auditeur-generaal: M. De Pover.

Advokaat: Mr. Lambrechts.

Rijkspersoneel. — Loodswezen. — Syndikaal statuut. — Bijstand. — Rechten van de verdediging. — Administratieve rechtshandelingen. — Gebruik. — Rechtspleging.

1. Op grond van art. 3, d van het K.B. van 20 juni 1955 houdende syndicaal statuut van het personeel der openbare diensten, moet het personeelslid, dat aan het bestuur verantwoording moet verschaffen, zelf het initiatief nemen om zich door een syndicaal afgevaardigde te doen bijstaan.
2. Wanneer niet blijkt dat verzoeker kennis heeft kunnen nemen van verklaringen, waarvan sommige trouwens werden afgelegd na het onderhoor van verzoeker, heeft hij aldus geen kennis kunnen nemen van essentiële documenten van het dossier en werd hij niet in de gelegenheid gesteld die documenten te bespreken of te weerleggen; in die omstandigheden heeft hij zich niet behoorlijk kunnen verdedigen en werd afbreuk gedaan aan de rechten van der verdediging.
3. Zich schikkend naar het gebruik, heeft de hiërarchische meerdere het onderzoek aan de door hem daartoe samengestelde en door hem voorgezeten commissie toevertrouwd, en zich, voor het opleggen der tuchtstraf, door het advies dezer commissie willen laten leiden.
4. Wanneer een zelfde persoon tegelijkertijd is opgetreden als getuige en als lid van een commissie, die een advies heeft uitgebracht dat in merkelijke mate gesteund was op zijn getuigenis, kon de samenstelling van de commissie voor gevolg hebben dat aan die getuigenis een grotere waarde werd toegekend dan normaal is, aangezien een van de leden van de commissie de waarde van zijn eigen verklaringen mede moest beoordelen.
5. Uit het dossier blijkt niet dat de tegenpartij haar macht van het wettelijk doel zou hebben afgewend.

Baekeroodt t./ Belgisch Staat (Minister van Verkeerswezen).

Arrest nr. 11.648

Gehoord het afwijkend advies van de heer De Pover, substituut-auditeur-generaal;

Gelet op artikel 25 van de wet van 23 december 1946, gewijzigd door de wet van 15 april 1958;

Overwegende dat het beroep strekt tot vernietiging van de beslissing dd. 5 december 1961 waarbij de directeur van het loodswezen te Antwerpen aan verzoeker de tuchtstraf van de berisping oplegt;

Overwegende dat op 26 januari 1961 een aanvaring plaatsgreep op de Schelde tussen het Noors m.c. «Hosanger» (loods Barbe) en het Franse m.s. «Ville de Strasbourg» (loods Baekeroodt); dat op 28 februari 1961 de loodsen van beide schepen werden onderhoord door een commissie, samengesteld uit de directeur van het loodswezen te Antwerpen en twee daartoe aangewezen loodsen, waaronder loods Renier, die werd aangewezen omdat hij met het m.s. «Hamburg» in de nabijheid

was op het ogenblik van de aanvaring; dat, gelet op de tegenstrijdige verklaringen van de twee bij het ongeval betrokken loodsen, de commissie besloot slechts advies omtrent hun schuld aan het ongeval uit te brengen nadat over verklaringen van getuigen kon beschikt worden; dat op 20 oktober 1961, na kennis te hebben genomen van het dossier dat de verklaringen behelsde die tijdens het onderzoek van een reeks getuigen waren afgenomen geworden, de commissie tot de bevinding kwam dat loods Baekeroodt schuldig en loods Barbe gedeeltelijk schuldig waren aan het ongeval; dat op 7 november 1961 de directeur van het loodswezen het dossier overmaakte aan de directeur-generaal van het Zeewezen en van de Binnenvaart en daarbij de mening uitdrukte dat, daar het ongeval zich reeds meer dan negen maanden tevoren had voorgedaan, het moeilijk was nog een tuchtstraf toe te passen; dat op 14 november 1961 de directeur-generaal antwoordde dat het feit dat, ten gevolge van het aanslepen van het onderzoek, de beoordeling van de tuchtraad meer dan negen maanden na het ongeval werd uitgebracht, niet mocht worden ingeroepen om de schuldig bevonden loodsen straffeloos te laten uitgaan en dat niet kan worden toegelaten dat de schuldigen voordeel kunnen halen uit de moeilijkheden die bij het onderzoek van het ongeval oprijzen; dat op 28 november 1961 de directeur van het loodswezen aan de directeur-generaal voorstelde dat aan loods Baekeroodt de tuchtstraf der berisping en aan loods Barbe de tuchtstraf der terechtwijzing zou worden opgelegd; dat op 30 november 1961 de directeur-generaal zijn akkoord betuigde; dat bij de bestreden beslissing van 5 december 1961 de directeur van het loodswezen te Antwerpen verzoeker de tuchtstraf van de berisping oplegde; dat die beslissing verantwoord was als volgt: «Aanvaring tussen m.s. «Ville de Strasbourg» en m.s. «Hosanger» ter hoogte Hoedekenskerke dd. 26 januari 1961 — Om tot die aanvaring bijgedragen te hebben, — die, luidens verklaringen van onpartijdige ooggetuigen, plaatsgreep midden vaarwater — nl. door niet voldoende zijn stuurboordzijde van het vaarwater te hebben gehouden» dat op 2 januari 1962 verzoeker de herziening aanvraagde van de hem opgelegde tuchtstraf; dat hij deed gelden dat de eerste oorzaak van de aanvaring te wijten was aan het feit dat hij, zeven minuten vóór de aanvaring, zijn schip tot op de uiterste grens van het vaarwater had moeten brengen om een aanvaring met het m.s. «Hamburg» te vermijden, dat hij gestraft werd naar aanleiding van verklaringen van getuigen, die hem niet werden medegedeeld en waaromtrent hij niet gehoord werd en dat geen onpartijdig onderzoek kon worden ingesteld door de commissie, die had moeten nagaan of de loods van het m.s. «Hamburg» niet enigszins tot de aanvaring had bijgedragen, zodra deze loods van de commissie deel uitmaakte; dat de directeur van het loodswezen op 8 januari 1962 aan de directeur-generaal ter kennis bracht dat de bezwaren van verzoeker zijn opvatting niet wijzigden en dat de straf gehandhaafd bleef en daarbij deed opmerken dat verzoeker, tijdens de ondervraging, nooit had laten uitschijnen dat het m.s. «Hamburg» zijn schip enigszins in de weg zou zijn geweest;

Overwegende dat bij een eerste middel verzoeker inroept dat de bestreden beslissing genomen werd met schending van de artikelen 77 en 78 van het koninklijk besluit van 2 oktober 1937, houdende statuut van het Rijkspersoneel, omdat zij werd uitgesproken door de hiërarchische meerdere en niet door de Minister na voorstel van de directieraad; dat het vermeld arrest van 1 maart 1963 heeft gewezen dat dit middel niet gegrond is;

Overwegende dat, bij een tweede middel, verzoeker inroept dat de bestreden beslissing genomen werd met schending van de artikelen 78 en 79 van het koninklijk besluit van 2 oktober 1937 omdat de tuchtstraf niet werd voorgesteld; dat hij evenwel bij zijn laatste memorie verklaart dat dit middel ten gevolge van het arrest van 1 maart 1963 doelloos is geworden; dat verzoeker derhalve van dit middel afziet;

Overwegende dat, bij een derde middel, verzoeker de schending inroept van artikel 3, d, van het koninklijk besluit van 20 juni 1955 houdende syndicaal statuut van het personeel der openbare diensten in zover hij zich niet heeft kunnen laten bijstaan door een syndicaal afgevaardigde;

Overwegende dat luidens artikel 3, d, van het koninklijk besluit van 20 juni 1955 de syndicale organisaties een gemachtigde mogen aanwijzen «om een personeelslid, dat ten overstaan van het bestuur zijn daden moet verantwoorden, op diens verzoek bij te staan»; dat ingevolge die bepaling het personeelslid, dat aan het bestuur verantwoording moet verschaffen, zelf het initiatief moet nemen om zich door een syndicaal afgevaardigde te doen bijstaan; dat verzoeker niet beweert dat hij tijdens de onderzoeksverrichtingen daartoe de wens heeft uitgedrukt; dat hij evenwel, bij zijn laatste memorie, doet gelden dat de commissie, die een loods onderhoort na een ongeval, aanvankelijk een onderzoeksraad is en slechts het karakter van een tuchtraad verkrijgt wanneer de commissie tot de conclusie is gekomen dat de gehoorde loods een beroepsfout beging en dat hij derhalve, toen hij werd onderhoord, geen reden had om de bijstand van een syndicaal afgevaardigde te vragen; dat het onderscheid dat verzoeker tussen de verschillende bevoegdheden van de commissie wil maken niet overeen te brengen is met de opdracht van de commissie die overeenkomstig een gebruik, met instemming van de Minister gegeven op 20 februari 1928, telkens wordt samengesteld om te fungeren als een «soort tuchtraad» waarin, naast de directeur van het loodswezen, twee loodsen zitting hebben en die er uitsluitend mede belast is de beroepsfouten begaan door de rivierloodsen te onderzoeken, en er zich over uit te spreken of de betrokken loods al dan niet schuld heeft aan een ongeval; dat het onderzoek van verzoeker er dan ook van meet af aan uitsluitend op gericht was uit te maken of, bij het ongeval, hem enige beroepsfout kon ten laste gelegd worden en dat hij dus reeds bij dit onderzoek zijn daden moest verantwoorden; dat het middel derhalve niet gegrond is;

Overwegende dat bij een vierde middel verzoeker de schending inroept van artikel 79 van het statuut van het Rijkspersoneel in zover «verzoeker gestraft werd naar aanleiding van zekere verklaringen die hem nooit medegedeeld werden en waarover hij noch gehoord noch ondervraagd werd»; dat hij doet gelden dat aldus de rechten van de verdediging niet in acht genomen werden;

Overwegende dat de tegenpartij betoogt dat het middel in feite faalt omdat verzoeker verschillende malen de gelegenheid heeft gehad de uitleg te verschaffen welke hij betreffende de aanvaring meende te moeten geven en omdat artikel 79 van het statuut niet zegt wanneer het personeelslid moet worden ondervraagd noch voorschrijft dat het meer dan eens moet worden gehoord, zodat de overheid niet de verplichting heeft het personeelslid voor een nieuw onderzoek op te roepen wanneer zij tot nieuwe onderzoeksverrichtingen is overgegaan; dat zij bij haar laatste memorie doet gelden dat de opgelegde tuchtstraf tot de lichtere straffen behoort en op zichzelf slechts een uiting is van de gezagsuitoefening door de overheid op haar

agenten tijdens het werk zonder weerslag op de rechtspositie van die agenten en dat een strengere procedure, volgens welke de betrokkene, na omtrent de hem ten laste gelegde feiten te zijn geïnterpelleerd, nog in de gelegenheid zou moeten worden gesteld bepaalde achteraf en als bijkomende waarborgen ingewonnen verklaringen betreffende dezelfde feiten te bespreken en te weerleggen, in de administratieve praktijk niet kan worden overegebracht met het karakter van de lichtere en louter morele straffen die, om doeltreffend te zijn onmiddellijk op de tekortkoming moeten volgen;

Overwegende dat uit de motivering van de bestreden beslissing duidelijk blijkt dat de weerhouden beroepsfout, welke tot de strafmaatregel heeft geleid, gelegen was in het feit dat verzoeker niet voldoende de stuurboordzijde van het vaarwater heeft gehouden, en dat dit feit werd afgeleid uit de verklaringen van ooggetuigen volgens welken de aanvaring plaatsgreep «midden vaarwater»; dat overigens in zijn schrijven van 7 november 1961 gericht aan de directeur-generaal, de directeur van het loodswezen uitdrukkelijk verklaarde: «Bij het nemen van dit besluit (d.w.z. de beoordeling van de zaak door de commissie) hebben wij slechts kunnen steunen op de verklaringen van de getuigen»; dat derhalve bedoelde verklaringen van doorslaggevende aard zijn geweest bij het opleggen van de tuchtstraf; dat overigens, juist wegens de rol welke aan bedoelde verklaringen bij het opleggen der tuchtstraf werd toebedeeld, de lichte tuchtstraf terzake niet onmiddellijk doch meer dan tien maanden na de weerhouden beroepsfout werd opgelegd; dat niet blijkt dat verzoeker kennis heeft kunnen nemen van die verklaringen, waarvan sommige trouwens werden afgeleid na het onderhoor van verzoeker; dat hij aldus geen kennis heeft kunnen nemen van essentiële documenten van het dossier en niet in de gelegenheid werd gesteld die documenten te bespreken of te weerleggen; dat verzoeker zich derhalve niet behoorlijk heeft kunnen verdedigen en dat, in de omstandigheden der zaak, aan de rechten den verdediging afbreuk werd gedaan; dat het middel derhalve gegrond is;

Overwegende dat bij een vijfde middel verzoeker zich beroept op de onregelmatige samenstelling van de zogenaamde «tuchtraad» en op de schending van het algemeen beginsel van de sereniteit van de beraadslaging van die «tuchtraad» in zover loods Renier terzelfdertijd getuige en rechter was en eveneens betrokken was in de aanvaring van 26 januari 1961, zodat hij zich niet objectief en onpartijdig heeft kunnen uitspreken;

Overwegende dat de tegenpartij betoogt dat de commissie, die zich over de schuld van verzoeker heeft uitgesproken, geen statutair of reglementair karakter vertoont, dat zij, overeenkomstig een bij ministeriële beslissing ingevoerd gebruik, is opgetreden ten einde de belangen van de personeelsleden te waarborgen en dat haar uitspraak een louter adviserend karakter vertoont waardoor de krachtens de statuten inzake en tuchtvoordering bevoegde overheden niet zijn gebonden;

Overwegende dat uit het dossier blijkt dat de hiërarchische meerdere die de tuchtstraf heeft opgelegd, zich schikkend naar het gebruik, het onderzoek aan de door hem daartoe samengestelde en door hem voorgezeten commissie heeft toevertrouwd en dat hij zich, voor het opleggen der tuchtstraf, door het advies dezer commissie heeft willen laten leiden; dat het administratief dossier aantoont dat loods Renier als lid van de commissie werd aangewezen omdat hij in de nabijheid was op het ogenblik der aanvaring; dat onder de verklaringen der getuigen, die zich bevinden in het dossier dat door de commissie werd onderzocht,

een verklaring voorkomt van loods Renier; dat het administratief dossier een voorstel van verslag, opge maakt door de directeur van het loodswezen, bevat, waarin hij de verklaringen der getuigen, met inbegrip van die van loods Renier, samenvat, vervolgens, in verband met deze verklaringen, o.m. aanstipt dat loods Renier de aanvaring situeert ongeveer «midden vaarwater» en tenslotte, de mening van de commissie samenvattend, doet opmerken dat zij die mening was toegegaan aan de hand van al die verklaringen; dat loods Renier aldus terzelfdertijd is opgetreden als getuige en als lid van een commissie, die een advies heeft uitgebracht dat in merklijke mate gesteund was op zijn getuigenis; dat derhalve de samenstelling van de commissie voor gevolg kon hebben dat aan die getuigenis een grotere waarde werd toegekend dan normaal is, aangezien een van de leden van de commissie de waarde van zijn eigen verklaringen mede moest beoordelen; dat het middel gegrond is;

Overwegende dat bij een zesde middel verzoeker de machtsafwending inroept; dat hij doet gelden dat «de hogere overheid hier blijkbaar haar macht heeft gebruikt niet voor de goede gang der zaken maar wel voor persoonlijke doeleinden»; dat hij beweert dat hem slechts op 5 december 1961 een tuchtstraf werd opgelegd wegens feiten die zich hadden voorgedaan op 26 januari 1961 en waaromtrent hij op 28 februari 1961 werd onderhoord en zulks op bevel van de hogere overheid dan wanneer de directeur van het loodswezen van oordeel was dat hij niet moest gestraft worden, omdat hij inmiddels op 20 september 1961 bij de Raad van State een beroep had ingediend tegen een hem bij ministerieel besluit van 20 juni 1961 opgelegde tuchtstraf en omdat hij eveneens in september 1961, twee bezwaarschriften had ingediend tegen een voorstel tot verlaging van zijn signalement, waarbij hij had laten verstaan dat hij een beroep bij de Raad van State zou indienen; dat hij beweert dat de tuchtraad de plaats der aanvaring heeft bepaald volgens verklaringen van personen die niet eens hun eigen positie kenden en dat het volkomen uitgesloten is dat de tuchtraad dit zou hebben gedaan zonder bevel van de hogere overheid; dat hij, bij zijn laatste memorie, betoogt dat het verslag van de directeur van het loodswezen, waarbij de verklaringen der getuigen werden onderzocht en besproken, het bewijs levert van kwade trouw;

Overwegende dat uit het dossier blijkt dat, zo de tuchtstraf niet onmiddellijk werd opgelegd, zulks te wijten is aan het feit dat de commissie, die beide bij de aanvaring betrokken loodsden heeft gehoord, geoordeeld heeft zich slechts te kunnen uitspreken nadat getuigenissen waren ingewonnen, hetgeen een geruime tijd in beslag heeft genomen; dat anderzijds de zienswijze uitgedrukt door de directeur-generaal wanneer het dossier hem werd voorgelegd en volgens welke een schuldig bevonden loods niet vrij mag uitgaan enkel en alleen omdat de vereiste onderzoeksmaatregelen een zekere tijd hebben gevergd, als gerechtvaardigd voorkomt en niet blijkt ingegeven te zijn geweest door enig wraakgevoel tegenover verzoeker; dat die zienswijze overigens ook gold voor loods Barbe, op wie ook een tuchtstraf werd toegepast; dat verzoeker niet het bewijs levert dat de hem opgelegde tuchtstraf louter bedoeld was als een weerwraakmaatregel; dat derhalve niet blijkt dat de tegenpartij terzake haar macht van het wettelijk doel heeft afgewend; dat dit middel niet in aanmerking kan worden genomen;

Besluit :

Artikel 1 : De beslissing dd. 5 december 1961 van de directeur van het loodswezen te Antwerpen is vernietigd.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

15de Kamer. — 26 februari 1966.

Voorzitter : M. Schilling.

Advocaat-generaal : M. Blondeel.

Advocaten : Mrs. Boelens, P. van Doosselaere en J. Diercxsens.

Verkeer. — Algemene regel van art. 16, 1 verkeersreglement. — Fietspad.

Als, objectief gezien, de fietser die op een fietspad rijdt, van rechts komt ten opzichte van de bestuurder die de gewone rijweg gebruikt, moet deze laatste, krachtens de « algemene regel » van art. 16, 1, verkeersreglement, de doorgang vrijlaten voor die fietser. Zie nader het arrest voor de beschrijving van het litigieuze kruispunt.

Bertrand t./ De Bruyn.

Op strafgebied :

Overwegende dat objectief gezien de burgerlijke partij rechts van de betichte kwam gereden ;

dat gelet op art. 16/1 bijgevolg, getiteld « algemene regel » De Bruyn de doorgang moest laten aan Marcel Bertrand ;

Overwegende daarenboven dat de betichte alleszins gefaald heeft bij gebrek aan voorzorg of vooruitzicht ;

Overwegende dat De Bruyn verkeerdelijk voorhoudt dat de aanrijding gebeurd is buiten het kruispunt omdat het fietspad gevolgd door Marcel Bertrand van de Kol. Silvertoplaan volledig wordt afgeleid naar de J. De Voslei om verder deze openbare weg te kruisen ;

Overwegende dat in geen geval kan worden aanvaard dat het fietspad waarlangs Bertrand afgereden kwam gelijklopend zou zijn met de rijbaan gevolgd door De Bruyn ;

dat beiden aldus verschillende banen bereden en dat niettegenstaande de boogvormige afleiding, die trouwens niet zo lang is, Bertrands baan deze van De Bruyn kwam snijden zij het onder een tamelijk scherpe hoek ;

Overwegende dat in feite de kruising ter plaatse een heel complex vormt hetgeen duidelijk wordt aange-toond onder meer door het samentreffen der verplichte fietspaden ;

dat immers het fietspad uit de richting van het stadscentrum komende, fictief aangetekend staat in gele lijnen op de rijbaan gevolgd door De Bruyn en samenloopt met het fietspad gevolgd door Bertrand juist op de plaats waar deze laatste de baan moest oversteken ;

dat het onaanneembaar is dat de beide fietspaden niet een kruispunt uitmaken en dat de fietser uit het stadscentrum komende, de doorgang niet zou verschuldigd zijn aan de fietser komende uit het Kiel ;

dat er daarenboven geen verschil te maken is ter plaatse tussen de weggebruiker die de rijbaan volgt zoals De Bruyn en de fietser die het gelijklopend fietspad gebruikt ;

Overwegende dat de betichting lastens De Bruyn bewezen is geworden door het onderzoek vóór het Hof gedaan ;

Op burgerlijk gebied :

Overwegende dat er bij gebrek aan voldoende gegevens geen termen zijn om in de huidige stand van zaken uitspraak te doen nopens de schadevergoeding ;

dat een onderzoeksmaatregel zich opdringt ;
dat een provisionele vergoeding dient toegekend ;

NOOT : Zie : Cass. 17 maart 1958, Pas. 1958, I, 793 en Cass. 23 maart 1964, Pas. 1964, I, 795.

Verg. Cass. fr. 16 december 1965, Dalloz Sirey, 1966, Jur. 414 met noot. De auteur van de noot schrijft : « Manifestement l'intersection doit résulter de l'état objectif des lieux et non pas de la rencontre des itinéraires suivis par les véhicules. Il faut que l'intersection soit inscrite sur le sol. »

✶ HOF VAN BEROEP TE GENT

5e Kamer - 27 juni 1966

Voorzitter : M.E. Verougstraete

Raadsheren : M.M. Le Fevere de ten Hove en De Witte

Advocaat-generaal : M. Versée

Advokaten : Mrs. S. Frédéricq en De Grave

Overeenkomst genaamd « Leasing ». — Werkelijke aard dezer overeenkomst. — Huurovereenkomst met eenzijdige verkoopbelofte of verkoop op afbetaling met eigendomsvoorbehoud. — Criteria voor het onderscheid. — Gevolgen van het onderscheid bij faillissement van de huurder of koper.

De « leasing » - overeenkomst is, indien ze oprecht is, een huurovereenkomst met eenzijdige verkoopbelofte, maar ze kan ook een huurkoop, beter gezegd een verkoop op afbetaling met eigendomsvoorbehoud verduiken.

Ze is oprecht wanneer de huurder, zolang de huurovereenkomst duurt, de tegenwaarde van het genot van de zaak betaalt, en, bij het lichten van de optie, de koopwaarde van de zaak op het ogenblik van de aankoop. Het is een verdoken huurkoop wanneer integendeel het bij het lichten van de optie te betalen bedrag ver beneden de residuële waarde van de zaak ligt.

Slechts bij een oprechte « leasing » blijft de verhuurder tot aan het lichten van de optie eigenaar van de zaak en kan hij zijn eigendomsrecht laten gelden t.o.v. het faillissement van de huurder.

N.V. Hamal-Furet t/ Mrs. Coulier en De Grave qq.

Gehoord partijen in hun middelen en conclusies ;

Gezien de stukken waaronder de expeditie van het bestreden vonnis dd. 7-1-1965 verleend door de Handelsrechtbank te Oostende, waartegen tijdig en in regelmatige vorm beroep werd ingesteld ;

Overwegende dat het litigieus contract dd. 25-9-1963 gesloten tussen appellante en de gefailleerde N.V. Verenigde Oostendse Scheepswerven, in schijn een contract is van verhuuring met eenzijdige belofte om te verkopen (« leasing ») ;

Overwegende dat indien het om een oprecht contract van « leasing » gaat, de verhuurder tot aan de lichte van de optie tot aankoop eigenaar blijft van de zaak en zijn eigendomsrecht tegenover het faillissement van de huurder kan laten gelden ; maar dat onderzocht dient te worden of het in werkelijkheid niet gaat om een huurkoop, beter gezegd om een verkoop op afbetaling met eigendomsvoorbehoud, verdoken onder de rechtsfiguur van een huurovereenkomst met eenzijdige verkoopbelofte ;

Overwegende dat het biezonderste criterium dienaangaande te vinden is in de prijs die enerzijds voor de

huur en anderzijds voor de aankoop moet worden betaald (Zie o.m. A.P.R. Tw. Afbetalingsovereenkomsten nr. 603);

Overwegende dat het ontegensprekelijk om een oprechte huurovereenkomst met eenzijdige verkoopbelofte gaat wanneer de huurder betaalt: zolang de huurovereenkomst duurt de tegenwaarde van het genot van de zaak, en wanneer hij de optie licht de koopwaarde van de zaak op het ogenblik van de aankoop (zie A.P.R. *ibid.*);

Overwegende dat het even ontegensprekelijk om een huurkoop gaat indien de koopprijs in de totale huursom begrepen is, zodat de huurder bij het lichten van de optie niets meer te betalen heeft, niettegenstaande de zaak, bij veronderstelling alsdan nog een zekere verkoopwaarde heeft; dat het in dit geval duidelijk is dat het contract uitsluitend de eigendoms-overdracht, met eigendomsvoorbehoud ten voordele van de verhuurder-verkoper tot aan de algehele afbetaling, beoogt;

Overwegende dat aldus alleen voor discussie vatbaar zijn de gevallen waarin, volgens de vooruitzichten van de partijen bij het sluiten van het contract, de totale huurprijs zonder de waarde van de zaak te bereiken, niettemin de tegenwaarde van het genot van de zaak overtreft, zodat de huurder indien hij de optie licht, minder moet betalen dan de «residuële waarde» dit is de overblijvende verkoopwaarde van de zaak;

Overwegende dat de oplossing alsdan zal afhangen van de belangrijkheid van het verschil tussen deze residuële waarde en de som die bij het lichten van de optie te betalen blijft;

Dat wanneer dit verschil belangrijk is, in dezer voege dat de bij het lichten van de optie te betalen som ver beneden de residuële waarde van de zaak ligt, beslist moet worden dat het niet gaat om verhuring gepaard met eenzijdige belofte om te verkopen, doch om huurkoop verdoken onder de vorm van leasing;

Dat immers in dit geval de zgz. keus van de huurder om de optie al dan niet te lichten fictief is en een wederzijdse verkoop- en aankoopbelofte verduikt, vermits het gewis buiten de vooruitzichten van de partijen moest liggen dat de huurder de optie, die hem toelaat de eigendom der zaak voor een spotprijs te bekomen, niet zou lichten; dat in dergelijk geval de eigendoms-overdracht hoofdzaak is en het determinerend motief van de toestemming van de huurder-koper, wiens akkoord met de overdreven huurprijs blijkbaar de verkoopbelofte als *conditio sine qua non* veronderstelt;

Dat integendeel wanneer het verschil tussen de residuële waarde van de zaak en de bij de lichting van de optie te betalen som niet groot is, eventueel zal kunnen aanvaard worden dat in het contract het tijdelijk genot der zaak hoofdzaak is en de eigendoms-overdracht een aan de latere keus van de huurder overgelaten modaliteit; dat immers in dit geval de redenen om het contract als geveinsd te beschouwen hun pertinentie grotendeels verliezen, en er geen voldoende aanwijzingen overblijven om de oprechtheid der partijen in twijfel te trekken;

Overwegende dat in casu het contract betrekking heeft op twee lasposten waarvan de globale waarde in nieuwe staat contractueel op 37.600 fr. bepaald werd; dat de huur werd aangegaan voor een minimumduur van 8 maanden; dat de huurprijs bepaald werd op 4.000 fr. per maand, taks niet inbegrepen; dat de verhuurder zich verbond aan de huurder, indien deze vóór of bij het einde van de huurtermijn de wens daartoe uitdrukt, de twee lasposten te verkopen aan een prijs gelijk aan het verschil tussen enerzijds de contractueel vastgestelde waarde van de lasposten in nieuwe staat (37.600 fr.)

vermeerderd met 200 fr. en, anderzijds, het totaal der betaalde huurgelden;

Overwegende bijgevolg dat volgens het contract de huurder, die op het einde van de huur 32.000 fr. als huurgeld zal hebben betaald, nog slechts 5.800 fr. (wat overeenstemt met de huurprijs voor circa 6 weken) zal moeten bijleggen om de eigendom van de lasposten te bekomen; dat deze som aldus gelijk is aan 15% van de waarde van de lasposten in nieuwe staat; dat de residuële waarde op het einde van de huur van de lasposten (apparaten die lange tijd in gebruik kunnen blijven) vanzelfsprekend veel hoger ligt; dat bijgevolg de bij de lichting van de optie te betalen som helemaal buiten verhouding ligt met de residuële waarde van de lasposten; dat in deze voorwaarden het bij het sluiten van het contract niet in de vooruitzichten van partijen heeft gelegen dat de huurder zich ooit zou kunnen onthouden de optie te lichten; dat de bedongen eenzijdige belofte om te verkopen een wederzijdse belofte tot verkoop en aankoop verduikt; dat het dus wel gaat om een huurkoop, t.w. een verkoop op afbetaling met voorbehoud van eigendom ten voordele van de verkoper;

Overwegende dat ten onrechte wordt opgeworpen dat de huurprijs van 4.000 fr. per maand voor de twee lasposten een normale huurwaarde is, rekening er mede gehouden dat het om nieuwe toestellen ging en dat de verhuring met kosten gepaard gaat (afhaling en terughaling, boekhoudkundige verrichtingen, herziening en opfrissen van de toestellen); dat deze opwerping stuit op de vaststelling dat de residuële waarde van de lasposten, in de staat waarin ze zich na acht maanden gebruik bevonden, hoe dan ook niet in verhouding was tot de bij het lichten van de optie te betalen som; dat overigens de stukken die appellante tot staving van haar opwerping overlegt (verscheidene facturen voor de huur, zonder mogelijkheid van aankoop, van nieuwe en gebruikte lasposten) niet dienend zijn daar ze alleen betrekking hebben op verhuringen voor zeer korte termijn (één maand of minder) waarvoor de huurprijs vanzelfsprekend veel hoger is dan bij verhuringen voor lange termijnen; dat zelfs de overgelegde facturen betreffende de huur van de gebruikte lasposten de bewering van appellante ten dele tegenspreken: deze lasposten werden doorgaans voor één maand verhuurd tegen 750 fr., wat bewijst dat de kosten waarmede de verhuring gepaard gaat zeker niet hoog zijn;

Overwegende dat de door appellante ingeroepen beslissing dd. 11-9-1956 van de administratie van Registratie en Domeinen evenmin ter zake dienend is; dat deze beslissing, die ten andere het Hof niet bindt, betrekking heeft op verscheidene contracten dagtekenend van 1953 en 1954, die niet overgelegd worden; dat de administratie deze contracten aanziet als «eenvoudige huurovereenkomsten gevolgd door vaste verkopen»; dat echter het bewijs niet voorligt, en daarenboven gelet op de dagtekening der contracten weinig waarschijnlijk voorkomt, dat het om contracten van leasing ging;

Overwegende dat appellante zich in subsidiaire orde beroept op art. 8 van het contract, krachtens hetwelk in geval van achterstal van 60 dagen in de betaling der huurgelden, de huurder *van rechtswege* het voordeel van de optie tot aankoop verliest; dat de gefailleerde vennootschap voor de faillissementsverklaring meer dan 60 dagen in gebreke bleef vervallen huurgelden te betalen; dat volgens appellante het verval automatisch werkt met het gevolg dat de litigieuze lasposten niet in het actief van het faillissement zijn gevallen;

Overwegende echter dat, nu het litigieus contract niets anders is dan een verkoop op afbetaling, het

verval van art. 8 gelijkstaat met en de gevolgen moet hebben van een ontbinding van rechtswege van de verkoop; dat, waar de verkoper de keus heeft tussen de uitvoering en de ontbinding, hij aan de koper moet aanzeggen dat zijn keus naar de ontbinding gaat (A.P. R. Tw. Afbetalingsovereenkomsten, nr 510; De Page IV nr 28; Cass. 31 mei 1956, Pas. I, 1051); dat appellante deze aanzegging vóór het faillissement niet heeft gedaan; dat zij weliswaar bij brief dd. 23-12-1963 de gefailleerde vennootschap bedreigde een einde te stellen aan het contract en de toestellen terug te nemen, doch dat ze deze bedreiging nooit uitvoerde en wel integendeel, na de ontvangst van 3 geaccepteerde wissels, aan de gefailleerde bij brief dd. 26-2-1964 mededeelde dat alles tussen partijen in orde was (« Tout est donc en ordre pour nous »); dat de subsidiaire stelling van appellante bijgevolg faalt;

Om deze redenen :

Het Hof,

Gelet op artikel 24 van de wet van 15-6-1935;

Gehoord ter openbare terechtzitting de heer substituit-procureur-generaal Cauwe, in zijn eensluitend advies;

Ontvangt het beroep;

Verklaart het ongegrond en bevestigt het bestreden vonnis in al zijn aangevochten beschikkingen;

Veroordeelt appellante tot de kosten van de aanleg;

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE OOSTENDE

2de Kamer. — 19 oktober 1965.

Voorzitter : M. Deswaef.

Referendaris : M. Six.

Advocaten : Mrs. Blanckaert en Felix.

Zeeverzekering. — Schade door de fout van de eigenaar. — Eigenaar bemanningslid. — Uitsluiting door de polis van de door de eigenaar opzettelijk veroorzaakte ongevallen. — Interpretatie.

Waar de wet op de scheepvaart (artt. 205 en 206 W.v.Kph.) bepaalt dat de verzekeraar niet instaat voor de daad en de schuld van de eigenaar, is hieronder de fout, zelfs de lichte, van de eigenaar te begrijpen. Het is echter geoorloofd daarvan af te wijken en de lichte fout van de eigenaar te verzekeren, niet echter het bedrog (of opzet) en de daarmee gelijk te stellen zware fout.

Ten deze was de eigenaar bemanningslid van een vissersvaartuig; in de polis was bedongen dat niet vergoed worden de gevolgen van ongevallen, waarvan bewezen is dat ze door de eigenaar opzettelijk werden veroorzaakt. Mede ingevolge de interpretatieregels van art. 1162 B.W. mag worden aanvaard dat door dit beding een afwijking van het gemeene recht wordt beoogd en enkel het opzet wordt uitgesloten, aangezien de redenen voor de strenge interpretatie van de artikelen 205 en 206 zeewet niet voorhanden zijn bij de zeevisserij, waar de eigenaar van het schip heel dikwijls als schipper of bemanningslid optreedt.

Viaene t./ Verzekeringsmaatschappij De Ster.

Overwegende dat de vordering ertoe strekt verweerster te horen veroordelen tot betaling van 48.049 fr., vertegenwoordigend de twee derden van de schade door eisers visserstreiler « O.176 » opgelopen bij een schade-

geval dat zich heeft voorgedaan in de vroege morgen van 24 mei 1964; de eiser zet uiteen dat hij, als eigenaar en motorist van bewust vaartuig, aan boord gekomen was, de motor had aangezet en het schip achteruit geslagen is tegen de kaaimuur;

De verweerster is van oordeel dat dit ongeval niet gedekt is door de verzekeringsovereenkomst; ze voert aan dat eiser, in geheel abnormale omstandigheden minstens drie uur vóór de afvaart, aan boord is gekomen en de motor aanzette; dat het ook niet aannemelijk is dat hij niet opmerkte dat de motor op achteruit stond, en dat hij de kabels niet zou hebben voelen doorknaken en dat hij slechts gewaar werd dat het schip achteruitging wanneer het ongeveer honderd meter verder tegen de kaaimuur terechtkwam; uit dit alles maakt de verweerster op dat het voorval niets te maken heeft met een « zeerisico » en de vraag te verwerpen is zowel op grond van artikel 31 van de polis als van artikelen 201 en 205 van titel VI - boek II van het W.B. van koophandel;

Overwegende dat de polis enkel bepaalt dat de verzekering geldt voor de « gewone risico's » (artikel 1) en dat niet vergoed worden « de gevolgen van ongevallen waarvan het bewezen is dat ze door het lid, ...opzettelijk werden veroorzaakt » (artikel 31);

Overwegende dat het in aanraking komen van het vaartuig met de kaaimuur (genoemd « botsing » - cfr. Wildiers & Caethoven : Handboek voor Zeeverzekering nr. 2) behoort tot de « gewone risico's » in de polis voorzien; bij gebrek aan nadere omschrijving zijn als « gewone risico's » te begrijpen deze opgesomd in artikel 201 uit de wet op de scheepvaart en een « botsing » tegen een kaaimuur geldt als een aldaar in fine geciteerd « ongeluk op zee »;

Overwegende dat de wet op de scheepvaart voorziet dat de verzekering niet instaat voor de daad en de schuld van de eigenaar (art. 205 en 206);

Dat daaronder te begrijpen is de « fout » door de eigenaar gepleegd, zelfs de lichte fout — in tegenstrijd met de bepaling van artikel 16 van de wet van 11 juni 1874 op de verzekeringen — die een zware fout van de verzekerde vooropstelt (Smeesters & Winkel-molen - Droit Maritime et fluvial - III - nr. 1023);

Overwegende dat aldus principieel de lichte fout van de eigenaar de verzekering ontslaat van enige tussenkomst in het herstel der schade;

Dat hier nochtans met twee elementen kan rekening gehouden worden :

1. Gezien de eiser motorist was aan boord, bestond de mogelijkheid dat hij handelde bij uitdrukkelijk of stilzwijgende opdracht van de schipper;

2. Het is toegelaten af te wijken van de bepalingen van artikelen 205-206 van de wet op de scheepvaart en de lichte fouten van de eigenaar te verzekeren doch niet het bedrog (of opzet) en de daarmee gelijk te stellen zware fout (R.P.D.B. V° Assurances maritimes - nr. 98; Smeesters & Winkelmolen III - nr. 1025);

In dit opzicht lijkt het wel dat artikel 31 van de polis een afwijking van het gemeene recht beoogt en enkel het « opzet » uitsluit;

De verzekeringspolis is weliswaar niet duidelijk maar dient geïnterpreteerd tegen de verzekeraar ingevolge artikel 1162 uit het B.W.B.;

Daarbij zijn de redenen die aanleiding gaven tot de strenge interpretatie van de artikelen 205 & en 206 door R. Desmet : Assurances maritimes en droit comparé (uitg. 1934) als volgt uitgelegd : « L'assuré maritime a peu d'occasions d'engager sa responsabilité car l'expédition maritime n'est généralement point conduite par l'assuré lui-même ; le caractère exceptionnel de son intervention le rend moins excusable d'accom-

plir un fait ou de commettre une faute ayant pour effet de provoquer le sinistre»;

Dergelijke redenen zijn in het algemeen niet voorhanden bij de zeevisserij waar de eigenaar — of een medeëigenaar — van het vaartuig heel dikwijls als schipper of bemanningslid aangemonsterd is; deze omstandigheid is een reden te meer om aan te nemen dat de s.v. «De Ster» bij de redactie van artikel 31 enkel de zware en opzettelijke fouten van de eigenaar heeft willen uitsluiten en niet de andere;

Overwegende dat het de rechtbank noodzakelijk voorkomt de omstandigheden van het ongeval nader te laten onderzoeken door een zeevaartdeskundige.

Om deze redenen:

De rechtbank, vonnissende op tegenspraak, na toepassing van artikel twee uit de taalwet van de 15 juni 1935; alle meerdere middelen van partijen als ongegrond verwerpende; verklaart de eis ontvankelijk; en alvorens over de grond te vonnissen: stelt aan als deskundige, de heer Becu, René, kapitein ter lange omvaart, Havenkapitein, wonende te Oostende, Havenmeesterij, met opdracht:

1. de juiste omstandigheden van hetgeen gebeurd is op 24 mei 1964 na te gaan en te beschrijven na onderhoor van partijen en van de bemanning van de «O.176»;

2. advies te geven over het feit of het in gang zetten van de motor in de vroege morgen van 24 mei 1964 geschied is onder het uitdrukkelijk of stilzwijgend bevel van de schipper of behoorde tot de normale activiteit van de eiser als motorist, ofwel indien deze daad eigenmachtig werd gepleegd en onder geen enkel opzicht te verantwoorden was;

3. of het aan te nemen is dat een motorist bij het in gang zetten van de motor niet merkt dat deze op «achteruit» staat, hij niet voelt dat de meertrossen losgerukt worden en hij niet opmerkt dat het vaartuig ongeveer honderd meter achteruitvaart;

4. de deskundige zal tevens alle pertinente vragen van partijen beantwoorden en alle nuttige elementen opzoeken en voorleggen, die aan de rechtbank naderhand moeten toelaten de daad van de eiser te beoordelen en te bepalen of hij enige fout beging en van welke aard deze was.

Zodra van zijn aanstelling verwittigd door de meest gerede partij, zal de deskundige, bij aangetekend schrijven verzonden binnen de acht dagen de partijen verwittigen van dag, uur en plaats dat hij zijn taak zal aanvangen;

De deskundige zal van zijn verrichtingen, in het Nederlands, een verslag opmaken; onderaan op zijn verslag zal hij zijn handtekening laten voorafgaan door de eed: ik zweer dat ik in eer en geweten, nauwgezet en eerlijk, mijn opdracht heb volbracht: zo waar helpe mij God;

Voorafgaandelijk zal hij het ontwerp van zijn verslag in voorlezing mededelen aan de partijen om hun toe te laten hun opmerkingen te laten gelden;

Verzoekt de deskundige zijn verslag te willen neerleggen ter griffie van de rechtbank zo mogelijk binnen de zes maanden na aanvaarding van zijn opdracht;

Houdt de kosten aan en verzendt de zaak naar de algemene rol.

Verklaart het vonnis uitvoerbaar bij voorraad, spijs hoger beroep en zonder borg.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE ANTWERPEN

7e Kamer. — 20 september 1965.

Voorzitter: M. Callot.

Referendaris: M. Van Gelder.

Advocaten:

Mrs. Verhaegen (Gent) en W. van Orshaegen.

1. Handelaar. — Tuinbouwer?

2. Bevoegdheid en aanleg. — Wedereis. — Uitzonderingsrechtbank.

3. Eis, wedereis en nieuwe eis. — Rechtbank onbevoegd om over hoofdeis te beslissen. — Wedereis niet ontvankelijk.

1. Een tuinbouwer die zijn produkten globaal verkoopt aan een centraliserende firma, is geen handelaar. Opdat tuinbouw uitzonderlijk als een daad van koophandel zou kunnen worden beschouwd, moet hij de verwerking der bodemprodukten tot voorwerp hebben (1).

2. De rechtbank van koophandel is bevoegd om kennis te nemen van een wedereis, die, indien hij als hoofdeis was ingeleid, ook voor de rechtbank van koophandel had moeten gebracht worden (2).

3. De wedereis is niet ontvankelijk, als de rechtbank onbevoegd is om over de hoofdeis te beslissen (3).

D'Hondt t/ P.V.B.A. Agrofino.

Gezien het vonnis waartegen verzet, op 22 maart 1965 gevelde door de 10e kamer van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen;

Gezien de akte van verzet d.d. 5 mei 1965;

Overwegende dat de ontvankelijkheid van het verzet niet betwist wordt;

Overwegende dat eiser op verzet zichzelf als landbouwer betitelt en niet ingeschreven is in het handelsregister;

Overwegende dat uit de elementen der zaak blijkt dat hij inderdaad als land- of tuinbouwer te beschouwen is;

Overwegende dat hij zijn produkten globaal verkoopt aan een centraliserende firma;

Overwegende dat, opdat tuinbouw uitzonderlijk als een daad van koophandel zou kunnen beschouwd worden, hij de verwerking der bodemprodukten tot voorwerp moet hebben, wat in casu geenszins door de oorspronkelijke eiseres wordt aangetoond; (Fredericq, Handboek van Belgisch Handelsrecht, 1, § 24);

Overwegende dat de Rechtbank zich derhalve van ambtswege onbevoegd moet verklaren om van de oorspronkelijke eis kennis te nemen;

Overwegende dat de Rechtbank in principe wel bevoegd zou zijn om kennis te nemen van de tegeneis, daar deze eis, indien hij als hoofdeis ingeleid ware — quod non — ook voor de Rechtbank van Koophandel had moeten gebracht worden; (Les Nouvelles, Procédure civile, 1, § 1009);

Overwegende dat dit echter slechts opgaat wanneer de Rechtbank bevoegd ware om over de hoofdeis te beslissen, — quod non;

Overwegende dat een tegeneis immers niet ontvankelijk is wanneer de Rechtbank onbevoegd is over de hoofdeis te beslissen; (zie desbetreffende: Rb. Kh. Brussel, 12-5-1948, J.C.B. 1949, 1 met aldaar aangehaalde rechtspraak en rechtsleer; — R.P.D.B. V° Demande reconventionnelle; § 26; — V.R. Luik, 10-10-1958, J.J.P. 1960, 17);

Om deze redenen,

De Rechtbank maakt melding van de toepassing van artikel 2 van de wet van 15 juni 1935;

Verklaart het verzet ontvankelijk, en er recht op doende;

Vernietigt het vonnis waartegen verzet;

Verklaart zich onbevoegd ratione materiae om kennis te nemen van de oorspronkelijke eis;

Verwijst verweerster op verzet tot de kosten, kosten van het verzet inbegrepen, begroot op 1.255 fr.;

Verklaart de tegeneis onontvankelijk;

Verwijst eiser op verzet, eiser op tegeneis, tot de kosten van de tegeneis.

Verklaart het vonnis uitvoerbaar niettegenstaande elk rechtsmiddel en zonder borgstelling of kantonnement;

NOOT. — (1) Zie Kooph. Sint-Niklaas, 13 mei 1958, R.W. 1958-59, 1571 (voortbrengen van tuinbouwproducten in serres). Verg. Cass. 24 december 1953, R.W. 1954-55, 19 (teelt van paddestoelen, in casu een handelsverrichting).

(2) Anders: Hof van Brussel, 8 juli 1964, J.T. 1965, 39. Zie echter de afkeurende noot van R. Deb. onder hetzelfde arrest in Jur. comm. Brux., 1964, 355 e.v. Zie nog Kooph. Brussel, 30 december 1963, Jur. Comm. Brux. 1964, 92.

(3) Zie toch Cass. 19 september 1963, Pas. 1964, I, 64 met noot en Cass. 5 december 1963, R.W. 1964-65, 871; Pas. 1964, I, 370, met noot.

BOEKBESPREKING

René Carton de Tournai en Charles Deleers, *Les assurances de groupes*. — Brussel, Etabl. E. Bruylant, 1965, (prijs geb. 880 fr.).

De groepsverzekering, die in 1911 ontstaan is in de U.S.A., wordt wel sedert 1920 in België toegepast, doch ze maakte pas noemenswaardige vorderingen tijdens wereldoorlog II (inzonderheid om de maatregelen tot loonstop en tot beperking van de dividenduitkeringen te omzeilen). Sindsdien nam ze een hoge vlucht, zodat ze thans in het economisch en sociale leven van het land een belangrijke plaats inneemt: de verzekerde kapitalen overschrijden 130 miljard frank; 4.000 ondernemingen passen de groepsverzekeringsformule toe; 200.000 personen zijn aange-

sloten enz. Overigens mag worden verwacht, dat ze steeds meer en meer belangstelling zal genieten en toepassing zal vinden.

In dit handboek worden de — niet alleen talrijke, doch tevens ingewikkelde — juridische, sociale en fiscale problemen die de groepsverzekering dagelijks doet rijzen, onderzocht door twee auteurs — een jurist en een wiskundige — die (in een grote verzekeringsmaatschappij) met hun twee voeten in de praktijk staan. Hun prestatie is beslist lofwaardig, daar de groepsverzekering, hoewel ze op de traditionele technische grondslagen van de levensverzekering steunt, onderworpen is zowel aan administratieve voorschriften als aan eigen eisen en gebruiken, die tot dusver niet beschreven en zelfs niet geïnventariseerd werden.

Ofschoon het geschreven werd door twee practici, heeft het boek niettemin een ruime wetenschappelijke inslag. De stof is uitgewerkt overeenkomstig een logisch plan en bevat overtalrijke verwijzingen naar parlementaire bescheiden, reglementaire bepalingen en rechtspraak. De uiteenzetting zelf is een nauwkeurige en bevattelijke synthese, niettegenstaande de behandelde stof uiterst ingewikkeld is en aanleiding geeft tot ernstige moeilijkheden op de meest verscheiden gebieden. In hun analyse hebben de auteurs dan ook bepaalde vraagstukken alleen opgeworpen (die door specialisten verder kunnen worden uitgediept) en zij hebben aldus goed gehandeld, want zoniet zou hun boek uitgegroeid zijn tot een moeilijk hanteerbaar instrument.

De werkgevers die aan hun personeel de aan de groepsverzekering verbonden bijkomende maatschappelijke zekerheid wensen te bezorgen, beschikken, dank zij het werk van de heren Carton de Tournai en Deleers, over een voortreffelijke documentatie en zijn in staat na te gaan welke voordelen zij aan hun personeelsleden kunnen verschaffen. In dit verband wensen wij erop te wijzen, dat één van de 9 titels van het boek volledig gewijd is aan de « beroepsverzekering in het belastingrecht », zodat kan bepaald worden wat van voormelde voordelen in de vorm van successierecht en van inkomstenbelasting aan de fiscus eventueel moet worden afgestaan, welke van de met het zegel gelijkgestelde taken eventueel verschuldigd zijn, enz.

Het besproken boek wordt derhalve warm aanbevolen aan al degenen die met de leiding van vennootschappen belast zijn, aan personeelchefs, aan belastingconsulenten, enz.

Prof. Dr. F. Amerijckx

INTERNATIONALE UNIE DER ADVOCATEN

Bijeenkomst van de Raad te Teheran

Op het zeer vriendelijk aandringen van de Iraanse Balie kwam de Raad bijeen te Teheran op 10 september 1966 ter voorbereiding van het Congres, dat in oktober 1967 te Wenen gehouden wordt. De congressen van de internationale Vereniging der Advocaten hebben plaats om de twee jaar. In 1969 zal te Londen tijdens de maand juli gecongresseerd worden.

Reeds op 7 september had het Bureau, dat het hoogste orgaan is van de Unie, vergaderd te Beyrouth, op uitnodiging van de balie dezer stad.

Deze samenkomsten in verschillende landen bevorderen nauwere contacten met buitenlandse balies, dragen bij tot meer eenheid van visie op de problemen van de advocatuur, en leiden tot een beter inzicht van de problemen eigen aan ieder land.

Zeventien landen waren vertegenwoordigd, waaronder o.m. alle leden van de Euromarkt, Engeland, Spanje, Portugal, Zwitserland, Oostenrijk, Yougoslavië, e.a.

Het onthaal was bijzonder hartelijk. Niets werd verwaarloosd om de werkzaamheden te vergemakkelijken en het verblijf aangenaam te maken.

Een eerste verslag werd uitgebracht over de verschillende themas, die zullen worden behandeld te Wenen in oktober 1967, en die allen zeer actueel zijn.

1. Professionnele en interprofessionnele maatschappijen

In vele landen wordt gestreefd naar de vereniging van alle bedrijvigheden, die verband houden met het beoefenen van het recht, gegroepeerd in inrichtin-

gen, als een soort juridische kliniek, ten einde op elk gebied volledige bijstand te kunnen verlenen.

Talrijke vragen doen zich voor die de grondvesten van onze beroepsstradities raken, o.m. het beroepsgeheim, de opdracht aan een rechtspersoon, de toepassing der beroepsregelen, de aansprakelijkheid, de gevolgen van overlijden, enz. . .

Als algemeen verslaggever werd gekozen Mr. Francis Barnes, Barrister at law, 2, Hartcourt Buildings Temple London E.C. 4.

2. Recht en techniek.

Algemeen verslaggever: Tommaso Bucciarelli, advocaat aan de balie van Rome, Via Gregorio VII, 58.

De mechanische uitrusting vervangt intellectuele taken die tot hertoe aan de mens waren voorbehouden, en voert deze soms vlugger en met grotere zekerheid uit. De wetenschap stelt materiële middelen ter beschikking die toelaten de personaliteit aan te tasten. Bezorgd vraagt men zich af hoe de eisen van de vooruitgang en de zelfstandigheid en de waardigheid van de mens in evenwicht kunnen gehouden worden.

Dit onderwerp raakt zo diep de grondslag van ons dagelijks leven, is zo veelzijdig, dat de behandeling ervan te Wenen thans als een inleiding zal beschouwd en voortgezet worden op het Congres te Londen in juli 1969.

3. Internationale Handelsvertegenwoordiging.

Dit onderwerp werd reeds aangesneden op het Congres van Arnhem op algemeen verslag van Mr. Bernard du Grand Rut, advocaat bij het Hof te Parijs, 20, avenue Montaigne (VIIIe).

Het verslag en de bijdragen wekten zulke grote belangstelling, ook buiten de rechterlijke middens, dat besloten werd dit verder uit te diepen op het volgend Congres.

* * *

Men kan zich moeilijk de voorbereiding van een «Congres van Wenen» voorstellen, zonder dat aan vermaak zou zijn gedacht.

Daarvoor hadden onze Confraters op uitmuntende wijze gezorgd, en alle beste krachten en gezagdragers van hun land in beweging gebracht.

De ontvangsten getuigden van oosterse praal en

uitbundige vriendschap. De recepties, lunchen, diners, vertoningen, volgden elkaar op in een adembenemend tempo en stelden het weerstandsvermogen van onze westerse vrienden op harde proef.

Na afloop van de officiële taken namen de deelnemers het besluit in alle eenvoud een driedaags uitstapje te doen naar het zuiden om dit sprookjesland te verkennen. Bij een eerste landing van het vliegtuig te Ispahan werden zij echter opnieuw opgewacht door hoge autoriteiten en door de volledige raad van de Orde, die hier ook hun vriendschap wensten te betuigen.

Ispahan, de stad der rozen, waarvan de innemende schoonheid sinds lang door scharen dichters werd bezongen. Men mag niet doorreizen. Men moet er wat verpozen. Maar de tijd ontbrak.

Eindelijk kwamen wij aan te Persepolis, waar de statige ruïnes van de paleizen van Darius en Xerxes, badend in het gouden licht van een weelderige zonsopgang, op ons alleen een onvergetelijke indruk lieten.

* * *

Om voortaan aan alle confraters de gelegenheid te bieden alle publicaties van de Unie rechtstreeks te ontvangen, tijdig op te hoogte te worden gebracht van hare werkzaamheden en er werkelijk aan deel te kunnen nemen, werd reeds te Arnhem besloten het stelsel van correspondenten in te voeren.

Tot hertoe waren enkel als leden toegelaten Orden of Verenigingen van advocaten die als voldoende representatief van de balie werden geacht, b.v. de Federatie van Belgische advocaten. Het initiatief genomen te Arnhem, en dat reeds veel bijval genoot, beoogt de rechtstreekse voorlichting en de werkelijke medewerking van de advocaten.

De bijdrage werd zeer bescheiden gesteld op 500,— fr. per jaar, en kan gestort worden op P.C.R. nr. 1946.82 van de algemene schatbewaarder Mr. Frederic Eikhoff, 107, Wetstraat, Brussel, of op rekening van de U.I.A. te Brussel bij de Algemene Bankmaatschappij, 3, Montagne du Parc, Rekening nr. 88.834.

De samengebrachte gelden dienen uitsluitend om de onkosten van secretariaat en publicaties te dekken. Het invoeren van de meertaligheid in de mededelingen brengt natuurlijk grote uitgaven mede.

Albert Dieryck

NOTARIAAT

Verslag over het Congres van de Koninklijke Federatie der Notarissen van België, gehouden te Dinant van 22 tot 25 september 1966

Een verslag blijkt neiging te hebben om uit rook of aanverwante produkten te ontstaan.

Tot nog toe kwam die rook te voorschijn uit de kruik van vage teruggeroepen herinneringen. Nu, heet van de naald, of gedeeltelijk althans, uit de mist die over de Maas hangt te Waulsort, tegenover de Y.C. M.M. Deze letters hebben niets te maken met symbolen uit de tijd der eerste Kristenen maar wel met boten die aan de Antwerpse balie overbekend zijn.

Op het Congres der Notarissen te Dinant werd het 75-jarig bestaan der Federatie herdacht. De aanwezigheid van Zijne Majesteit de Koning op de openingszitting werd door gans het Korps als een uitzonderlijke eer en een bijzondere stimulans angevoeld.

Meester Mineur, voorzitter der Federatie, notaris te Verviers, verwelkomde in beide landstalen achtereen-

volgens de Koning, Minister Harmel en de andere hoogwaardigheidsbekleders. Hij overliep de geschiedenis van de Federatie die tot een breed organisme is uitgegroeid, bestaande uit zijn algemene vergadering (Centraal Comité samengesteld uit de afgevaardigden van de verschillende arrondissementen en provincies), het Bureau; het Comité voor Studie en Wetgeving (voorzitter Meester Watelet uit Luik), de Verzekering van het Notariaat (voorzitter Meester Deschamp uit Schaarbeek), de Notariële Zekerheid (voorzitter Meester W. Janssens uit Antwerpen), een Mutuelle, Gezinsvergoedingenkas, een Sociaal secretariaat en Mutualiteitsgroepering.

De Heer Minister Harmel, professor te Luik, o.a. van Notarieel Recht en lid van het Comité voor Studie en Wetgeving, dankte de Koning voor zijn tegenwoor-

digheid en voor het verlenen aan de Federatie van het recht om zich «Koninklijke» te noemen. In zijn hulde aan alle Instellingen van de Federatie herdacht hij de verschillende overleden stichters, o.a. de notarissen Hauchamps, Thuysbaert, Istas, Vanisterbeek en Fobe.

In het Nederlands wees Minister Harmel op de zware opdracht van de Notaris die de uiteenlopende kenmerken van ambtenaar, juris consultus en zakenman moet verenigen. Hij besloot met naar de eenheid te verwijzen die in de nieuwe wet op de hervorming van het notariaat tot uiting komt door de samenwerking tussen de notarissen te bevorderen en door een Nationale Kamer op te richten.

's Anderdaags werden de werkzaamheden over verschillende secties verdeeld. Een eerste afdeling besprak, onder voorzitterschap van Meester Kesteloot, de statuten, de organisatie en de manier van werken der Federatie zelf.

Onder voorzitterschap van Meester Sohier behandelde een tweede sectie de «Notariële functie» nl. de rol, de beroepsopvatting en de verhouding van de notaris tot zijn omgeving.

Twee andere afdelingen wijdden hun aandacht aan de «Public relations» (voorzitter Meester Van der Beek), en de Hypotheekleningen (voorzitter Meester Brandhof).

's Zaterdag vervolgden de afdelingen «Federatie» en «Notariële functie» hun werkzaamheden.

De verschillende besprekingen liepen telkens van 10 tot 13 h. en van 3 tot 5.30 h. Zaterdag in de namiddag kwamen de congressisten in plenaire zitting bijeen om de besluiten van de verschillende secties te bespreken en goed te keuren:

- het verbeteren der betrekkingen op regionaal en nationaal plan, tussen de notarissen en hun professionele instellingen,
- het inrichten van diensten die gespecialiseerd zijn in vraagstukken van nationaal en internationaal recht,
- het tot stand brengen in samenwerking met de andere rechtsinstellingen van een documentatiecentrum volgens geperfectioneerde en elektronische werkmethoden,
- het bevorderen van de voortgezette vorming der notarissen door middel van herscholing, seminaries en interprofessionele studievergaderingen,

- het aanwakkeren bij de studenten van belangstelling voor de toekomstmogelijkheden, die in het notariaat geboden worden,
- de formules om snel en tegen de meest gunstige voorwaarden de vraag naar hypothecaire leningen te kunnen voldoen, voornamelijk in verband met sociale kredieten,
- de voorlichting van de openbare opinie over de taak van de notaris, met alle verbreidingsmiddelen vooral langs de pers,
- het tot stand brengen van blijvende contacten met de openbare instellingen en met de economische en sociale organisaties om het dienstbetoon van het notariaat te verhogen.

In al deze vergaderingen werkte een degelijke simultaan vertaaldienst, die een absolute en doelmatige keuze van taalgebruik toeliet. Hiervan werd doorlopend een zeer ruim gebruik gemaakt, zodat ganse delen van de discussies in het Nederlands gevoerd werden.

Het systeem van een vragenlijst, waarop gedurende de sectievergadering geantwoord wordt, is een niet te onderschatten aanwinst. Zo wordt voorkomen dat iedere notaris afzonderlijk zijn eigen congres gaat houden. Maar de lijst moet geruime tijd voor het congres aan de deelnemers toekomen om kans te laten andere vragen voor te stellen. Het bureel kan dan de besprekingen in vaste banen leiden. De meeste congressen zijn zo wanhopig verward, omdat daar vooraf en planmatig niet voldoende de hand aan wordt gehouden.

Het slotbanket werd gehouden op zaterdag te 20 h. in de galerijen van het Stadhuis en werd voorgezeten door de heer Wigny, minister van Justitie.

Voor de dames en lichtvoetige of zwaarhoofdige confraters, waren in de loop van het Congres uitstapjes, bezoeken en boottochten voorzien en werd gelegenheid geboden om aan bridge en golftornooien deel te nemen. Desondanks en trots de verleiding van het prachtige weer, namen zoveel notarissen aan de studievergaderingen deel, dat zekere lokalen de belangstellenden niet konden bergen.

Dat alleen motiveert het Congres te Dinant, het zal de voornaamste voldoening zijn van allen die er zich voor hebben ingespannen, het bewijst dat de Notariële functie en de Federatie mogen rekenen op toewijding en verantwoordelijkheidsgevoel, grondslagen van ieder vrij beroep en waarborgen voor hun toekomst.

Notaris A. De Boungne

BALIELEVEN

Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen

WAT VERWACHT DE ZAKENWERELD VAN DE BALIE ?

Op 24 juni 1966 hield de nieuwe Voorzitter van de Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen, Mr. Luc Schoups, zijn maiden-speech en kondigde aan dat de Vlaamse Conferentie als een der voornaamste punten van haar programma had gesteld: de studie van de aanpassing der advocatuur aan de vereisten van onze moderne samenleving en dit zowel in het belang van de rechtzoekenden als van de Balie.

In de salons van het Rubenshof te Antwerpen vond op 22 september j.l. dan ook een eerste causerie over dit belangrijk onderwerp plaats.

Mr. Luc Schoups leidde als sprekers in de Heren Professoren F. Collin en Blondeel, die zouden onthullen wat de zakenwereld van de Balie verwacht.

De eerste spreker, prof. F. Collin, die lange jaren tot de Antwerpse Balie behoorde en nadien op intense wijze deelnam aan het internationale zakenleven, is uiteraard zeer goed geplaatst om de besluiten te trekken uit de ervaringen die hij als dusdanig opdeed.

Hij betoogde dat de moderne zakenman van de Balie meer verwacht dan het verlenen van bijstand bij betwistingen voor de Rechtbank.

De moderne zakenman verwacht van zijn raadsman eerst en vooral een effectieve medewerking bij de onderhandelingen die hij moet voeren ter voorbereiding van het af te sluiten contract. Hij eist beschikbaarheid ten allen tijde, wat vanzelfsprekend een grote mobiliteit van de advocaat veronderstelt.

Anderzijds vergt de verscheidenheid der problemen een ernstig doorgevoerde specialisatie, wat slechts mogelijk is door de inrichting van advocatenassociaties, in wier schoot de partners zich tot specialisten kunnen vormen.

Daar het economisch leven het keurslijf der staatsgrenzen ontgroeit is achte prof. Collin de kennis van het internationaal privaatrecht noodzakelijk. De moderne advocaat moet zijn cliënt kunnen inlichten over de normen van gebiedend recht die toepasselijk zijn in het in casu betrokken land waar de cliënt zijn medecontractant vindt.

Spreker was van oordeel dat het dringend geboden was dat de advocatenkabinetten zich zouden organiseren, dat de deontologische regelen zouden worden aangepast, dat associaties zouden worden gevormd en dat de specialisatie zou worden in de hand gewerkt, dit alles om te vermijden dat onze Balies over korte tijd zich de geboden kansen zouden laten ontfutselen door internationale advocatenfirma's die zich in Europa komen vestigen.

Tot een van die internationale juristenkantoren behoort de tweede spreker, professor Blondeel van de Rijksuniversiteit van Gent, die te Parijs aan het hoofd staat van een filiale van het New Yorkse kantoor Cleari's.

Zijn betoog liep in de tred van dit van de eerste spreker.

Na eens te meer de noodzakelijkheid van associatie en specialisatie bevestigd te hebben nam hij de vergadering in vogelvlucht mee doorheen de organisatie van zijn New Yorkse advocatenfirma, die haar vertakkingen heeft te Washington, Parijs en... Brussel.

Het gehele kantoor telt nagenoeg honderd leden.

Het «moederhuis» te New York is ingedeeld in vier departementen, die elk een eigen specialiteit centraliseren: vennootschappen, trust, fiscaliteit en betwistingen.

Te Washington gaat de aandacht vooral naar de eerder politieke activiteiten: contracten met de federale agentschappen en tevens met vertegenwoordigingen der vreemde mogendheden. Iets voor salon-fähige confrères.

Te Parijs en Brussel wordt advies verstrekt aan Europese maatschappijen en banken die zaken doen met Amerika of vreemde landen. De voornaamste taak echter van onze Parijse en Brusselse confrères bestaat in het adviseren van Amerikaanse firma's die zich om een of meerdere redenen in Europa wensen te vestigen.

Professor Blondeel behandelde nadien zijn eigen specialiteit: problemen n.a.v. internationale publieke emissies van obligaties. Wanneer hij het thema der rekenmunt aansneed ontpopte hij zich als een volwaardige geestelijke zoon van de eerste spreker.

Professor Blondeel zal het ons ongetwijfeld niet euvel duiden wanneer wij signaleren dat sommigen van zijn nederige toehoorders ootmoedig het hoofd bogen wanneer hij hen poogde mede te nemen in een wervelwind van contracten over miljoenen dollars die hij negocieerde in Mexico, Portugal, Oostenrijk, Chili, Noorwegen... en noem maar op.

Wanneer professor Blondeel met klem bevestigde dat hij in zijn internationale juristencarrière nog nooit «gepleit» had — daar deze activiteit meestal overbodig bleek wegens de preventieve studie die wordt gewijd aan het te behandelen probleem of te negociëren contract — bewees hij niettemin de gave van een geestdriftig pleiter te bezitten.

Hij pleitte voor het afleggen der oude gewaden als daar zijn: een te strakke deontologie, het one-man-kabinet, de verouderde opvatting over de verhouding raadsman-cliënt.

Niet alleen pleitte professor Blondeel, hij nam ook besluiten: dat de moderne advocaat geen staatsgrenzen meer mag kennen, dat hij moet in de gelegenheid zijn met zijn cliënt te reizen, dat hij vreemde talen moet beheersen, dat hij zich steeds problemen moet stellen waar de cliënt die niet ziet of niet kan zien, dat hij de cliënt moet brengen tot het nemen van een beslissing, in één woord dat de moderne advocaat moet zij: «the keeper of the King's conscience».

Wij zouden dit verslag kunnen eindigen met de melding dat «deze interessante causerie werd besloten met een vruchtbare bespreking». Wij willen echter niet verhehlen dat de gedachtenwisseling die na de voordracht plaats had overwegend jongere confraters aan het woord bracht die de wensen van de spreker voor werkelijkheid zouden willen nemen en die tevens gaarne bereid zullen worden gevonden om — en wij drukken ons omzichtig uit — langs lijnen van geleidelijkheid de maatregelen te onderzoeken die kunnen en moeten getroffen worden om aan ons beroep de aanpassing en herwaardering te geven, waarop en de cliënte en de Balie recht hebben.

Dat wij niet allen reeds morgen met de cliënt naar Mexico zullen vliegen, ligt voor de hand. Dat echter, wanneer wij niet vandaag onze reisbiljetten bestellen, overmorgen anderen met de cliënt naar Mexico zullen vliegen ligt evenzeer voor de hand. En nog wel met de door ons gederfde honoraria.

W.L.

MEDEDELINGEN

Vrije Universiteit te Brussel

Specialisatiemogelijkheden voor doctors in de rechten

De Faculteit der Rechtgeleerdheid van de Vrije Universiteit te Brussel biedt de Doctors in de rechten volgend aanvullend onderwijs en volgende specialisatiemogelijkheden in het Nederlands:

- Licentie in de Criminologische wetenschappen.
- Licentie in het zeerecht en het luchtrecht.
- Bijzondere licentie in het verzekeringsrecht.
- Bijzondere licentie in het administratief recht.
- Bijzondere licentie in het internationaal recht.
- Bijzondere licentie in het economisch recht.
- Bijzondere licentie in het sociaal recht.

Naast deze bijzondere licenties bestaat er eveneens mogelijkheid college te volgen aan het Instituut voor Europese studies.

Nadere inlichtingen over deze afdelingen kunnen bekomen worden op het Secretariaat van de Faculteit Rechten (c/o de h. Swinnen) tel. 49.00.30 toestel 2210.

In de brochure «Gids van de Student» die gratis kan bekomen worden bij de Inlichtingsdienst van de Universiteit, F. D. Rooseveltlaan 50, Brussel 5, worden eveneens gegevens verstrekt.

TIJDSCHRIFTEN

Algemeen Fiscaal Tijdschrift, jg. 1966, nr. 10-11:

Versée Th., Over de beweerde autonomie van het fiscaal recht.

De Gemeente, jg. 1966, nr. 9:

Vander Stichele M., Intercommunale samenwerking en economische ontwikkeling.

Nederland Juristenblad, jg. 1966, nr. 31:

Simons D., Regering en Parlement in de Proeve (I).
— Crinice Le Roy R., Doeltreffendheid van het admini-

stratieve beroep. — Bosch A.G., Rechtshistorisch congres te Valenciennes 20-22 mei 1966. — Tigler De Lange P.J., Belgische Taalzaken voor het Europese Hof voor Mensenrechten (III). — Van Ginneken P.K., Kaartsysteem Nederlandse Jurisprudentie. — Rozemond S., Straf-bejegening van provo's.

Jg., 1966, nr. 2 :

Simons D., Regering en Parlement in de Proeve, II (slot). — Riphagen J., Proeve van een nieuwe grondwet. — Krekelberg E.S.J., Tegenstrijdige beginselen in de voorrangsregeling-Belinfante. — Van der Veen Th. L., Hoge Raad beperkt de mogelijkheid van voeging van civiele partij in strafzaak. Thans is het woord aan de wetgever.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-amt en Registratie, jg. 1966, nr. 4918 :

Jansen F.M.J., Van afwezigheid (II, slot). — Gerbrandy S., Overzicht der Nederlandse Rechtspraak : Zakenrecht (II).

Rechtsgeleerd Magazijn Themis, jg. 1966, nr. 4 :

Remmeling J., Het verhoor in strafzaken. — Boekbespreking.

Ars Aequi, jg. 1966, nr. 7 :

Van Dijk P., Het optreden van de E.E.G. als rechtspersoon op het terrein der buitenlandse betrekkingen. — Drion H., Woorden en definities. — Drion H., Rechtsvragen.

Tijdschrift voor Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen, jg. 1966, nr. 9 :

Royer S., Aandeelhouder en notulen der aandeelhoudersvergadering (I). — Van Els P.G.M., De coöperatie in een recommandatie. — Udink B.J., De burgerlijke maatschap op aandelen in het belastingrecht (II). — Van Soest C., Fiscaal rechtsspraakoverzicht-Belegingsmaatschappij; rente en kosten ter zake van geldlening voor aankoop effecten.

De Gerechtsdeurwaarder jg. 1966 nr. 8/9 :

Teeken M., Spel en (ministerie)plicht. — Verhaegen G.G.M., Art. 89 Rv. Welke kosten blijven voor de defaillant ?.

Journal des Tribunaux, jg. 1966, nr. 4542 :

de Longueville J., et Valentin R., Est-il opportun et justifié d'assujettir les avocats à la taxe sur la valeur ajoutée ?

jg. 1966, nr. 4543 :

Stryckmans F., La Commission européenne des droits de l'homme et le procès équitable (à suivre).

Revue Pratique du Notariat Belge, jg. 1966 : nr. 2522 :
Moureaux S., Les conflits de lois en matière d'adoption.

Revue Générale des Assurances et des Responsabilités jg. 1966, nr. 8 :

Pouv. publics : Etats. — Resp. Profss. : Ingénieur et entrepreneur. — Circ. Routière : Règl. gén. — Domm. Int. : Lésion matérielle. — Lésion physique. — Act. en réparation : Compétence. — Preuve. — Ass. en Général. — Ass.-accidents Personnes. — Acc. trav. : Lois coord.

Rechtspraak der Haven van Antwerpen, jg. 1966, nr. 5-6 :

Rechtspraak.

Revue de l'administration et du Droit administratif de la Belgique, jg. 1966, nr. 8-9 :

Rechtspraak.

Mouvement Communal, jg. 1966, nr. 9 :

Vander Stichele M., Collaboration intercommunale et expansion économique. Debaedts F., Les actions en justice des communes.

Jg. 1966, nr. 29 :

Inhoudstafel der wetgeving.

Bulletin de la Commission Internationale de Juristes, jg. 1966, nr. 27 :

La politique de répression se poursuit en Afrique du sud. — L'Administration de la justice à Chypre. — Liberté d'Expression, la Nouvelle loi Espagnole sur la presse. — Indonésie : Vacance de la Démocratie. — Le Malawi depuis l'indépendance.

Der Staat, j. 1966, nr. 3 :

Drath M., Der Staat der Industriegesellschaft. Entwurf einer sozialwissenschaftlichen Staatstheorie. — Waldo D., Zur Theorie der Organisation. Ihr Stand und ihre Probleme. — Schröckner S., Ungeschriebenes Verfassungsrecht im Bundesstaat. — Zum 100. Gründungsjahr des deutschen Bundesstaats (II).

Archiv des öffentlichen Rechts, jrg. 1966 - nr. 1 :

Ipsen H. P., Das Bundesverfassungsgericht und das Privateigentum.

nr. 2.

Stern K., Das Bundesverfassungsgericht und die sog. konkrete Normenkontrolle nach art. 100 Absatz 1 GG.

Oesterreichische Zeitschrift für Öffentliches Recht, jg. 1966 - nr. 1-2 :

Wroblewski J., Law and Liberty in the Ecological Theory of Law. — Ginther K., Nationality of Corporations. — Schantl G., Der Plan im österreichischen Baurecht. — Glaser S., Der Einzelne vor dem Völkerrecht. — Franzke H. G., Die militärische Abwehr von Angriffen auf Staatsangehörige im Ausland - Insbesondere ihre Zulässigkeit nach der Satzung der Vereinten Nationen.

Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie, jrg. 1965 - nr. 2-3 :

Del Vecchio G., Der Staat als Verbrecher. — Perelman C., Über die Gerechtigkeit. — Maihofer W., Droit naturel et nature des choses. — Holzner B., Observer and Agent in the Social Process. — Riedel M., Zur Topologie des klassisch-politischen und des modern-naturrechtlichen Gesellschaftsbegriffs. — Rinalde F., Dilemmas and Circles in the Law.

Sartorius R., The Concept of Law. — Philipps L., Sinn und Struktur der Normlogik. — Ballweg O., Quelques progrès de recherches dans le domaine : Science, Prudence et Philosophie du droit. — Freund L., Bemerkungen über die Stellung des Menschen in der « modernen Arbeitswelt ». — Kersting W.-C., Die Rechtswidrigkeit der Todesstrafe.

Northwestern University Law Review, jrg. 1966 - nr. 2 :

Kamin A., Residential Picketing and the first amendment. — Vanlandingham K. E., Local Governmental Immunity.

jg. 1966, nr. 3 :

Kaplan J., Equal Justice in an Unequal World : Equality for the Negro - The problem of Special Treatment. — Kutner L. and Koven H.H., Charitable Trust legislation in the Several States.